

**PERHETAUSTAN MERKITYS KAVEREIDEN VALINNASSA JA
VERTAISRYHMÄN HYVÄKSYNNÄSSÄ KOULUPOLUN ALUSSA**

Hanna Peltoniemi

Aura Pesonen

Pro gradu -tutkielma

Psykologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Toukokuu 2013

PELTONIEMI, HANNA ja PESONEN, AURA: Perhetaustan merkitys kavereiden valinnassa ja vertaisryhmän hyväksynnässä koulupolun alussa

Pro gradu -tutkielma, 48 sivua

Ohjaaja: PsT Noona Kiuru

Psykologia

Toukokuu 2013

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää perhetaustan merkitystä lapsen kavereiden valinnassa ja vertaisryhmän hyväksynnässä ja hyljeksinnässä. Tutkimuksessa tarkasteltiin, muistuttavatko lapset valitsemiaan kavereita perhetaustan ja esiopetuksessa mitattujen sosiaalisten taitojen suhteen. Tämän lisäksi tutkittiin, onko lapsen perhetaustalla yhteyttä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin. Selvitettiin myös, miten perhetausta on yhteydessä lapsen vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään. Lopuksi tarkasteltiin, välittävätkö lapsen sosiaaliset taidot lapsen perhetaustan ja kavereiden valinnan sekä perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välisiä yhteyksiä. Tutkimus on osa Alkuportaati -tutkimushanketta, jossa seurataan lapsia esikoulusta yhdeksännelle luokalle. Tässä tutkimuksessa tutkittavina oli 1017 lasta ja heidän äitinsä. Aineisto on kerätty Kuopiosta (n=760) ja Laukaasta (n=232) vuosina 2007 ja 2008 lasten ollessa esiopetuksessa ja ensimmäisellä luokalla. Lasten sosiaalisista taidoista saatiin tietoa opettajan arvioinnin perusteella lasten ollessa esiopetuksessa. Kavereiden valinnasta ja vertaisryhmän hyväksynnästä ja hyljeksinnästä saatiin puolestaan tietoa sosiometrisellä kaverimainintamenetelmällä lasten ollessa ensimmäisellä luokalla. Perhetaustaa tarkasteltiin tutkimalla suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden määrää ja niiden kasaantumista. Suotuisan ja epäsuotuisan perhetausta -muuttujien taustalla olivat äidin lämpimyys, masennusoireet, koulutustausta ja perhemuoto -muuttujat, joista saatiin tietoa kyselylomakkeen kautta.

Tutkimustuloksista kävi ilmi lasten sosiaalisten taitojen ja epäsuotuisan perhetaustan merkittävyys lapsen kehittyvissä vertaissuhteissa. Tulokset osoittivat lasten muistuttavan valitsemiaan kavereita erityisesti sosiaalisten taitojen ja epäsuotuisan perhetaustan perusteella. Suotuisasta perhetaustasta tulevat lapset eivät muistuttaneet valitsemiaan kavereita perhetaustansa perusteella, mutta heidän havaittiin kokevan vertaisryhmässään vähemmän hyljeksintää. Lopuksi havaittiin, että sosiaaliset taidot välittävät lapsen perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välisiä yhteyksiä. Mitä enemmän epäsuotuisia perhetekijöitä lapsella havaitaan, sitä heikommat sosiaaliset taidot lapsella on ja täten riski vertaisryhmän hyljeksinnälle kasvaa. Tutkimustulosten perusteella nousee huoli suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kasaantumisesta jo heti koulupolun alkutaipaleella ja kasaantumisen vaikutuksista lapsen kehittyvissä vertaissuhteissa.

Avainsanat: Lapsuus, vertaissuhteet, kavereiden valinta, vertaisryhmän hyväksyntä ja hyljeksintä, perhetausta

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1. Vertaissuhteet lapsuudessa	2
1.1.1. Sosiaaliset taidot perustana vertaissuhteille	3
1.1.2. Kavereiden valinta	4
1.1.3. Vertaisryhmän hyväksyntä ja hyljeksintä	6
1.2. Perhetaustan merkitys lapsen vertaissuhteissa	7
1.2.1. Perhetaustan merkitys lapsen kehittyvissä sosiaalisissa taidoissa	9
1.2.2. Perhetaustan yhteydet lapsen kavereiden valintaan ja vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään	11
1.3. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	13
2. MENETELMÄT	14
2.1. Tutkittavat	14
2.2. Mittarit ja muuttujat	15
2.3. Aineiston analysointi	18
3. TULOKSET	19
3.1. Kuvailevaa tietoa	19
3.2. Kavereiden valinta perhetaustan ja sosiaalisten taitojen samanlaisuuden perusteella	21
3.3. Perhetaustan yhteydet lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin	24
3.4. Perhetaustan yhteydet lapsen vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään	24
3.5. Sosiaaliset taidot välittävänä tekijänä	26
4. POHDINTA	32
4.1. Perhetaustan ja sosiaalisten taitojen merkitys lapsen kavereiden valinnassa	32
4.2. Perhetaustan merkitys lapsen vertaisryhmän hyväksynnässä ja hyljeksinnässä	35
4.3. Tutkimuksen rajoitukset, vahvuudet ja jatkotutkimuksen tarve	37
4.4. Johtopäätökset	39
LÄHTEET	40

1. JOHDANTO

Vertaissuhteet muodostavat lapselle merkittävän kehityksellisen kontekstin, jossa omaksutaan tärkeitä taitoja, asenteita ja kokemuksia (Rubin, Bukowski, & Parker, 2006). Vertaisella tarkoitetaan henkilöä, joka on lapsen tai nuoren kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa ja kognitiivisessa kehityksessä (Salmivalli, 2005). Lapset kohtaavat uusia haasteita aloittaessaan koulunkäynnin. Heidän tulee sopeutua uuteen vertaisryhmään ja kouluympäristöön sekä oppia uusia asioita, missä vertaiset ovat tärkeässä roolissa (Rubin ym., 2006). Vertaiset voivat tukea lapsen kognitiivista, emotionaalista ja sosiaalista kehitystä (Rubin ym., 2006). Toisaalta lapsen omat sosiaaliset taidot vaikuttavat siihen, kuinka hän sopeutuu vertaisryhmäänsä (Gest, Graham-Bermann, & Hartup, 2001; McDowell & Parke, 2009; Pijl, Frostad, & Mjaavatt, 2011). Lapsen sosiaalisten taitojen kehityksen perustan on puolestaan ajateltu olevan vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa (MacDonald & Parke, 1984; Putallaz & Heflin, 1990) eli perhekontekstissa.

Kaverisuhteiden solmiminen ja vertaisryhmässä hyväksytyksi tuleminen ovat merkittäviä lapsuusiän kehitystehtäviä, joissa onnistumiseen perhetausta antaa lapselle valmiudet. Perhetaustan merkitys lapsen sosiaalisten taitojen kehityksessä on ollut viime vuosina tutkijoiden lisääntyvän mielenkiinnon kohteena (Ladd, 2005). Tutkimuksessamme perhetaustaa tarkasteltiin suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden määrän ja niiden kasaantumisen näkökulmasta, sillä useiden perhetekijöiden on havaittu olevan yhteydessä lapsen vertaissuhteisiin (Dishion, 1990; Ladd & Pettit, 2002). Suotuisan vanhemmuuden, kuten vanhemman lasta kohtaan osoittaman lämpimyyden (Baumrind, 1989), on todettu mahdollistavan lapsen onnistuneen psykososiaalisen kehityksen (Barber, Stoltz, & Olsen, 2005; Baumrind, 1989) ja antavan lapselle valmiuksia vertaissuhteissa toimimiseen (Putallaz & Heflin, 1990). Toisaalta epäsuotuisten perhetekijöiden, kuten vanhemman masennusoireiden ja perheen alhaisen sosioekonomisen aseman, on havaittu olevan yhteydessä lapsen heikompiin sosiaalisiin taitoihin ja ongelmiin vertaissuhteissa (Dunn, Deater-Deckard, Pickering, O'Connor, & Golding, 1998; Goodman & Gotlib, 1999; Pettit, Bates, & Dodge, 1997).

Lapsen vertaissuhteita tutkimalla kyetään ymmärtämään paremmin lapsen emotionaalista ja sosiaalista kehitystä (Gifford-Smith & Brownell, 2003) ja lapsen vertaissuhteita on tutkittu jo vuosisadan verran (Ladd, 2005). Lapsen vertaissuhteita voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta, eli onko lapsella vastavuoroisia ystävyysuhteita, millainen asema lapsella on vertaisryhmässä ja millaisten vertaisten kanssa lapsi solmii kaverisuhteita (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Tutkimuksessamme tarkastelemme, miten perhetausta on yhteydessä lapsen

kavereiden valintaan ja vertaisryhmän hyväksyntään tai hyljeksintään heti koulupolun alkutaipaleella. Vaikka perhetaustan ja vertaissuhteiden kehityksen yhteyttä on tutkittu aiemminkin, tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä nuoruusikäisiin ja yksittäisiin perhetekijöihin (Brown, Mounts, Lamborn, & Steinberg, 1993; Kerr, Stattin, Biesecker, & Ferrer-Wreder, 2003; Kiuru, 2008). Tämän lisäksi vähemmälle huomiolle on jäänyt suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kasaantumisen ja sen vaikutuksen tutkiminen lapsen kehittyviin sosiaalisiin taitoihin ja täten vertaissuhteisiin. Kavereiden valinnalla ja vertaisryhmän hyväksynnällä on todettu olevan kauaskantoisia seurauksia lapsen elämässä (Ladd, 2005; Parker & Asher, 1987). Näin ollen on erityisen tärkeää tutkia lapsen vertaissuhteisiin vaikuttavia tekijöitä, kuten perhetaustaa, jo varhaisessa vaiheessa. Tällöin lapsia kyettäisiin mahdollisesti tukemaan kehitystä edesauttavien vertaissuhteiden solmimisessa.

1.1. Vertaissuhteet lapsuudessa

Lapsen sosiaaliset suhteet voidaan jakaa vertikaalisiin ja horisontaalisiin suhteisiin, joista ensimmäinen viittaa lapsen ja häntä vanhemman sekä kyvykkäämmän aikuisen väliseen suhteeseen ja jälkimmäinen kuvastaa lapsen suhteita samalla kehitystasolla oleviin ikätovereihin (Hartup, 1989). Tutkimuksessamme huomioimme sekä vertikaaliset että horisontaaliset suhteet. Vertikaaliset suhteet, kuten vanhemman ja lapsen välinen suhde, tarjoavat lapselle tukea ja turvaa sekä luovat perustan lapsen sosiaalisten taitojen kehittymiselle (Hartup, 1989; Putallaz & Heflin, 1990). Horisontaalisissa suhteissa eli vertaissuhteissa lapset puolestaan pääsevät harjoittamaan kehittyviä sosiaalisia taitojaan (Hartup, 1989). Vertaissuhteissa vaadittavat vuorovaikutustaidot alkavat kehittyä lapsella jo kahden vuoden iässä (Ladd, 2005; Schneider, 2000). Lapsen varttuessa vertaisten rooli kasvaa ja kehittyy aina vain moniulotteisemmaksi.

Vertaissuhteita on monenlaisia ja ne palvelevat erilaisia kehityksellisiä tarkoituksia (Hartup, 1989). Esimerkiksi läheinen kaverisuhde tarjoaa läheistä toveruutta ja vertaisryhmä puolestaan tarjoaa ryhmään kuuluvuuden kokemuksen (Ladd, 1989). Vertainen voi olla kaveri, tuttava, koulukaveri tai joukkuekaveri ja suhteet vertaisten kanssa voivat muuttua ajan kuluessa riippuen iästä ja tuttavuuden pituudesta (Ladd, 1989). Vertaissuhteissa lapset oppivat ikätason mukaisia kehitykselle merkittäviä asioita (Hartup & Stevens, 1997) kuten yhteistyötaitoja, kilpailua ja läheisyyden jakamista (Hartup, 1989; Ladd, 2005). Hyvien vertaissuhteiden on todettu edistävän lapsen itsetunnon kehitystä ja yleistä hyvinvointia (Hartup & Stevens, 1997; Ladd, 2005),

helpottavan kouluun sopeutumista (Ladd, 1990; Rönkä, Lerkkanen, Poikkeus, Nurmi, & Kiuru, 2011) ja vaikuttavan positiivisesti lapsen elämään perheessä ja yhteisössä (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Lapsuusajan vertaissuhdevaikeudet ovat puolestaan riskitekijänä monille ongelmille lapsuudesta aikuisuuteen. Varhaisten vertaissuhdeongelmien on todettu olevan yhteydessä muun muassa sopeutumisongelmiin kuten alisuoriutumiseen ja poissaoloihin koulussa, käytöshäiriöihin sekä psykiatrisiin sairauksiin (Buhs & Ladd, 2001; Ladd 2005; Parker & Asher, 1987).

1.1.1. Sosiaaliset taidot perustana lapsen vertaissuhteille

Hyvät sosiaaliset taidot ovat perustana taitavalle vuorovaikutukselle vertaisten kanssa (Hay, Payne, & Chadwick, 2004; Newcomb, Bukowski, & Pattee, 1993; Odom, McConnel, & Brown, 2008). Sosiaalisten taitojen avulla valitaan vuorovaikutustilanteeseen sopivia toimintatapoja (Odom ym., 2008) ja saavutetaan omia henkilökohtaisia tavoitteita ylläpitäen samalla positiivisia ihmissuhteita (Rose-Krasnor, 1997). Sosiaaliset taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa ja ne ovat vahvasti kontekstisidonnaisia (Hartup, 1989; Rose-Krasnor, 1997), sillä jokainen sosiaalinen tilanne säätelee osaltaan lapsen sosiaalisten taitojen ilmenemistä (Kaukiainen, Junttila, Kinnunen, & Vauras, 2005). Sosiaalisten taitojen määrittely on ollut vaihtelevaa ja määrittelyissä on tuotu esiin erilaisia näkökulmia (Schneider, 2000). Yleensä kirjallisuudessa sosiaaliset taidot nähdään yläkäsitteenä, joka jaetaan useaan eri osa-alueeseen. Sosiaaliset taidot muodostuvat yhteistyötaidoista, empatiasta, sosiokognitiivisista taidoista, emootioiden ja käyttäytymisen säätelystä ja sosiaalisista tavoitteista (Kaukiainen ym., 2005). Lasten on todettu eroavan toisistaan sosiaalisten taitojen perusteella jo hyvin varhaisessa vaiheessa (Coté, Tremblay, Nagin, Zoccolillo, & Vitaro, 2002; Eisenberg ym., 1999; Hay ym., 2004).

Lasten aloittaessa alakoulun vuorovaikutus ja sosiaalinen käyttäytyminen vertaisten kanssa muuttuvat monimutkaisemmaksi ja onnistunut vuorovaikutus vaatii kehittyneempiä sosiaalisia taitoja (Fabes, Martin, & Hanish, 2009). Kyetäkseen taitavaan vuorovaikutukseen vertaisten kanssa, lapsen tulee pystyä osoittamaan positiivisia tunteita, ottamaan katsekontaktia ja leikkimään vastavuoroisia leikkejä (Rubin ym., 2006). Prososiaalisella käyttäytymisellä viitataan sosiaalisesti toivottuun käyttäytymiseen kuten jakamiseen, auttamiseen ja lohduttamiseen (Junttila, Voeten, Kaukiainen, & Vauras, 2006). Hyvät sosiaaliset taidot ovat yhdistetty aiemmissä tutkimuksissa hyviin kognitiivisiin päättelytaitoihin (Keinänen ym., 2011), hyvään

koulumenestykseen (Copeland, 2006), suosioon ja vertaisryhmän hyväksyntään (Coie, Dodge, & Kupersmith, 1990; Denham, McKinley, Couchoud, & Holt, 1990; Newcomb ym., 1993) sekä yleiseen psyykkiseen hyvinvointiin (Holopainen, Lappalainen, Junttila, & Savolainen, 2012).

Kaikille lapsille vuorovaikutus vertaisten kanssa ei onnistu ilman vaikeuksia. Lapset, joilla on vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa, käyttäytyvät usein negatiivisesti vertaisten seurassa (Dodge, Pettit, McClaskey, & Brown, 1986), mikä voi ilmentyä antisosiaalisena käyttäytymisenä kuten impulsiivisuutena tai häiritsevyytenä (Junttila ym., 2006). Lapsen impulsiivinen ja häiritsevä käyttäytyminen voi herättää luokan muissa oppilaissa hämmennystä ja lapsen välttelyä (Kaukiainen ym., 2005). Näin ollen lapsen voi olla vaikeaa solmia kaverisuhteita ja tulla vertaisryhmässään hyväksytyksi (Coie & Kupersmidt, 1983; Dodge, Coie, Pettit, & Price, 1990), mikä voi johtaa siihen, ettei lapsi pääse harjoittamaan sosiaalisia taitojaan (Pijl ym., 2011). Heikkoudet sosiaalisissa taidoissa on yhdistetty aiemmissa tutkimuksissa yksinäisyyteen ja tyytymättömyyteen sosiaalisissa suhteissa (Asher, Parkhurst, Hymel, & William 1990; Parker & Asher, 1993), sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen (Farver, 1996; Hymel, Rubin, Rowden, & LeMare, 1990; Kupersmidt & Coie, 1990) sekä aikuisikäisillä ilmenevään rikolliseen käyttäytymiseen (Parker & Asher, 1987).

1.1.2. Kavereiden valinta

Lapsen sosiaaliset taidot ja vertaisten asennoituminen lapseen antavat lapselle lähtökohdat valita vertaisia, joiden kanssa hän viettää aikaa ja solmii kaverisuhteita. Lapsen kavereiden valinnalla voi olla pitkäaikaisia seurauksia. Se, millaisia kavereita lapsi valitsee, voi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin, itsetuntoon, maineeseen, asemaan vertaisryhmässä sekä muodostuviin asenteisiin esimerkiksi koulunkäyntiä tai muita vertaisia kohtaan (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Täten voidaan ajatella, että samalla kun lapset valitsevat itselleen kavereita, he valitsevat myös kontekstin omalle kehitykselleen (Newcomb, Bukowski, & Bagwell, 1999). Lapsen kaverisuhteita tutkiessa tuleekin huomioida, että kaikki kaverisuhteet eivät ole lapsen kehitystä edesauttavia (Bagwell 2005; Hartup & Stevens, 1997), sillä joskus kaverit voivat vahvistaa toisissaan esimerkiksi antisosiaalista käyttäytymistä (Dishion, Patterson, & Griesler, 1994; Farver, 1996; Hartup & Stevens, 1997). Toisaalta sosiaalisesti taitavat lapset voivat vahvistaa kaverisuhteissaan prososiaalista käyttäytymistä (Brendgen, Bowen, Rondea, & Vitaro, 1999; Hartup & Stevens, 1997).

Tutkijat ovat jo pitkään yrittäneet selvittää, miksi lapset valitsevat tiettyjä vertaisia kavereikseen. Vertaisten jakamaa samanlaisuutta on pidetty merkittävänä tekijänä kavereiden valinnassa (Epstein, 1989; Hartup & Stevens, 1997; Kupersmidt, DeRosier, & Patterson, 1995; Newcomb ym., 1999). Kaksi samanlaisuutta selittävää prosessia ovat valinta ja vaikutus (Ennett & Bauman, 1994; Kandel, 1978). Valinnalla tarkoitetaan samalla tavalla käyttäytyvien yksilöiden hakeutumista toistensa seuraan (Ennett & Bauman, 1994). Epstein (1989) on tarkastellut kavereiden valintaa kolmen eri tason kautta. Ensimmäisellä tasolla ovat Epsteinin mukaan kavereiden valinnan mahdollistavat tekijät kuten fyysinen läheisyys. Tämä viittaa ympäristöihin, jossa lapset tapaavat toisiaan kuten kouluihin, päiväkoteihin ja kerhoihin. Seuraavalla tasolla valintaan vaikuttaa Epsteinin mukaan yksilön ulkoiset piirteet kuten ikä ja ulkonäkö. Kolmannella tasolla ovat persoonallisuus, arvot, asenteet ja tavoitteet, jotka määrittelevät, kuinka läheiseksi kaverisuhte kehittyi. Vaikutuksella eli sosialisatiolla puolestaan tarkoitetaan sitä, että kaverit vaikuttavat toistensa käyttäytymiseen vahvistaen samanlaisuutta (Ennett & Bauman, 1994; Kandel, 1978). Vaikutuksen kautta voidaan selittää pysyvissä kaverisuhteissa esille tuleva voimakkaampi samanlaisuus (Bagwell, 2005), joka mahdollisesti voimistuu lasten varttuessa (Newcomb ym., 1999).

Jo taapero- ja esikouluikäisten lasten on havaittu pitävän jostakin vertaisestaan enemmän kuin toisesta ja jo näissä varhaisissa kaverisuhteissa lasten käyttäytymisessä on havaittu samanlaisuutta (Howes & Phillipsen, 1992). Pienillä lapsilla kavereiden valinnassa korostuvat sukupuoli, ikä ja toiminnallisuus, eikä niinkään toisen arvot, asenteet tai persoonallisuuden piirteet kuten vanhemmilla lapsilla ja nuorilla (Aboud & Mendelson, 1996). On kuitenkin havaittu, että myös esiopetus- ja kouluikäiset lapset muistuttavat valitsemiaan kavereita sosiaalisen aseman, prososiaalisen sekä antisosiaalisen käyttäytymisen, leikkityylin ja asenteiden perusteella (Farver, 1996; Haselager, Hartup, Van Lieshout, & Rieksen-Walraven, 1998; Newcomb ym., 1999; Poulin ym., 1997). Nuoruusikäisten kavereiden valintaa ja valinnan taustalla olevia tekijöitä on tutkittu tähän mennessä enemmän kuin pienemmällä lapsilla. Samanlaisuuden on havaittu olevan merkittävässä roolissa nuorten kaverivalinnassa (Ürberg, Değirmencioğlu, & Tolson, 1998). Tämän lisäksi sosiaalisten taitojen on havaittu olevan merkittävä valintakriteeri nuorten kavereiden valinnassa (Pijl ym., 2011). Nuoruusikäisten kavereiden kesken on havaittu samanlaisuutta muuan muassa prososiaalisen ja antisosiaalisen käyttäytymisen (Güroglu, Van Lieshout, Haselager, & Scholte, 2007) sekä masennus- ja ahdistusoireiden (Giletta ym., 2011, Van Zalk, Van Zalk, Kerr, & Stattin, 2011) ja päihteiden käytön perusteella (Burk, Van her Vorst, Kerr, & Stattin, 2012).

1.1.3. Vertaisryhmän hyväksyntä ja hyljeksintä

Vaikka suurin osa lapsista sopeutuu hyvin uuteen vertaisryhmäänsä siirryttäessä esikoulusta ensimmäiselle luokalle, jää kuitenkin osa lapsista vaille vertaisten hyväksyntää. Vertaisryhmän hyväksyntä ja hyljeksintä heijastavat vertaisryhmän suhtautumista yksilöön, eli siihen, pidetäänkö lapsesta ryhmätasolla vai ei (Buhs & Ladd, 2001; Rubin ym., 2006). Lapsen sosiaaliset taidot vaikuttavat siihen, kuinka hyvin lapsi hyväksytään vertaisryhmässään (Newcomb ym., 1993; McDowell & Parke, 2009; Pijl ym., 2011) ja vertaisten asennoitumisen lapseen on todettu olevan melko pysyvää jo varhaisessa vaiheessa (Denham ym., 1990; O'Neil, Welsh, Parke, Wang, & Strand, 1997).

Hyväksyntää ja hyljeksintää lapsen vertaisryhmässä, joka tutkimuksessamme on koululuokka, tutkitaan sosiometrin avulla, jonka on alun perin kehittänyt Jacob Moreno 1930-luvun alkupuolella (Moreno, 1934). Menetelmällä tutkitaan vertaisten suhtautumista lapseen ja heidän arvioitaan lapsen sosiaalisesta asemasta (Cillessen, 2009). Sosiometrisessä arvioinnissa käytetään yleensä nimeämistä: lapsia pyydetään nimeämään kolme luokkatoveria, joista he pitävät eniten ja kolme, joista he pitävät vähiten. Lapsen hyväksyntä määritellään positiivisten nimeämisten kautta ja hyljeksintä negatiivisten nimeämisten kautta (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Usein tutkittaessa vertaissuhteita, mielenkiinnon kohteena on lapsen sosiaalinen asema vertaisryhmässä, jota voidaan kuvata viiden erilaista asemaa kuvaavan ryhmän avulla: suositut, torjutut, huomioitta jätetyt, ristiriitaiset ja keskimääräisessä asemassa olevat (Coie, Dodge, & Coppotelli, 1982; Newcomb ym., 1993). Sosiaalisen aseman lisäksi toinen tapa kuvata vertaisryhmän hyväksyntää ja hyljeksintää on kuvata niitä jatkuvina ulottuvuuksina (ks. katsaus Cillessen & Mayeux, 2004) ja keskittyä pelkästään positiivisiin ja negatiivisiin nimeämisiin kuten tässä tutkimuksessa tehdään. Tällä menetelmällä ei häviä informaatiota hyväksynnän ja hyljeksinnän voimakkuudesta kuten luokittelussa tapahtuu (Cillessen & Mayeux, 2004).

Lapsen vertaisryhmän hyväksyntä tulee käsitteenä erottaa lapsen suosituksen maineesta, sillä suosituksen maineen omaavat lapset eivät välttämättä ole pidettyjä vertaisryhmässään, vaan suosio voi heijastaa lapsen sosiaalista valtaa ja vaikuttavuutta tämän vertaisryhmässä (Lease, Kennedy, & Axelrod, 2002; Parkhurst & Hopmeyer, 1998). Hyväksytyt eli paljon positiivisia kaverimainintoja saaneet lapset ovat aidosti pidettyjä vertaisryhmässään. Vertaisryhmässä hyväksytyt lapset käyttäytyvätkin yleensä vertaisten seurassa prososiaalisesti eli heillä on hyvät sosiaaliset taidot (Denham & Holt, 1993; Denham ym., 1990; Ladd, Birch, & Buhs, 1999; Newcomb ym., 1993). He myös ymmärtävät paremmin tunnepitoisia tilanteita (Denham & Holt, 1993; Ladd, Price, &

Hart, 1988) ja heillä on hyvä kognitiivinen päättelykyky (Sisto, Urquijo, & Souza, 1999). Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet vertaisten hyväksynnän olevan yhteydessä myös hyvään koulusopeutumiseen ja parempaan koulumenestykseen jo heti koulupolun alussa (Ladd, 1990; O'Neil ym., 1997).

Kun hyväksytyihin lapsiin suhtaudutaan vertaisryhmässä myönteisesti, hyljeksittyjä lapsia sen sijaan usein vältellään, heitä kohtaan voidaan käyttäytyä aggressiivisesti ja heidän osallistumisensa vertaisryhmän toimintaan voidaan estää (Asher, Rose, & Gabriel, 2001). Hyljeksintä on usein aktiivista ja pitkäkestoista (Bierman, 1987). Hyljeksittyjen lasten on havaittu käyttäytyvän usein muita lapsia impulsiivisemmin (Gomes & Livesey, 2008) ja aggressiivisemmin (Dodge, 1983; Newcomb ym., 1993). Coien, Dodgen, Terryn ja Wrightin (1991) mukaan puolet aggressiivisesti käyttäytyvistä lapsista on vertaisryhmässään hyljeksittyjä. Usein hyljeksityillä lapsilla on kuitenkin kavereita, vaikkakin he ovat keskimääräistä tyytymättömpiä kaverisuhteisiinsa (Parker & Asher, 1993). Hyljeksintä vertaisryhmässä tarjoaa kaiken kaikkiaan rajoitetut mahdollisuudet positiiviseen vuorovaikutukseen ikätovereidensä kanssa (Pettit, Dodge, & Brown, 1988), mikä voi aiheuttaa sosiaalisten taitojen kehittymisen kannalta negatiivisen kehän. Vertaisten hyljeksintä voi olla erityisen haitallista koulupolun alussa, sillä onnistumisen ja epäonnistumisen uuteen vertaisryhmään sopeutumisessa on havaittu olevan yhteydessä myöhempään koulumenestykseen ja hyvinvointiin (Buhs & Ladd, 2001; Ladd, 1990; Ladd ym., 1999). Vertaisryhmässä hyljeksityiksi tulleilla lapsilla on havaittu ongelmia koulunkäynnissä alakoulun ensimmäisinä vuosina (Buhs & Ladd, 2001; O'Neil ym., 1997) ja myöhemmässä vaiheessa käytösongelmia (Deater-Deckard, Dodge, Bates, & Pettit, 1998; DeRosier, Kupersmidt, & Patterson, 1994). Nuoruusikäisillä hyljeksinnän on havaittu olevan yhteydessä ulos- ja sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen (Coie, Lochman, Terry, & Hyman, 1992).

1.2. Perhetaustan merkitys lapsen vertaissuhteissa

Vanhemmat ovat lapsen tärkeimmät sosiaalisen tuen ja huolenpidon tarjoajat (Furman & Buhrmester, 1985). Vanhemmuudella on myös merkitystä lapsen vertaissuhteiden kannalta, sillä vanhempien herkkyys, vastaanottavaisuus ja lapsiin sitoutuneisuus näyttävät edistävän lapsen sosiaalista kehitystä (Putallaz & Heflin, 1990). Vanhempien ajatellaan vaikuttavan lapsen sosiaaliseen kehitykseen sekä välillisesti että välittömästi (Ladd & Pettit, 2002). Vanhemmuus vaikuttaa välillisesti lapsen sosiaaliseen kehitykseen muun muassa kasvatus- ja

kurinpitokäytäntöjen kautta. Vanhemmuuden välittömät vaikutukset sisältävät puolestaan vanhemman aktiiviset yritykset vaikuttaa lapsen sosiaaliseen kehitykseen esimerkiksi tutustuttamalla lasta vertaisiin (Ladd & Pettit, 2002; MacDonald & Parke, 1984) tai määrittelemällä lapsen naapuruston ja harrastustoiminnat (Putallaz & Heflin, 1990). Tutkimuksessamme keskitymme perhetekijöiden välillisiin yhteyksiin lapsen vertaissuhteissa.

Perhetausta voi vaikuttaa lapsen sosiaaliseen kehitykseen ja täten muodostuviin vertaissuhteisiin joko suotuisasti tai epäsuotuisasti. Usein lapsen kehitykseen suotuisasti tai epäsuotuisasti vaikuttavat perhetekijät esiintyvät yhdessä ikään kuin kasaantumalla (Conger ym., 1992; Conger ym., 1993; Onatsu-Arviolommi, Nurmi, & Aunola, 1998), minkä vuoksi niitä olisi tärkeää tarkastella yhdessä enemmän kuin huomioiden vain yksittäisiä piirteitä. Esimerkiksi masentuneesti oireileva tai taloudellista stressiä kokeva vanhempi ei välttämättä pysty osoittamaan lapselleen lämpimyyttä tai tarjoamaan suotuisia vuorovaikutusmalleja (Conger, ym., 1992; Conger, ym., 1993; Hammen, Burge, & Stansbury, 1990; Onatsu-Arviolommi ym., 1998). Tämä saattaa taas vaikeuttaa lapsen sosiaalisten taitojen oppimista ja näin ollen ilmentyä antisosiaalisena käyttäytymisenä ja vertaissuhdeongelmina (Conger, ym., 1992; Conger, ym., 1993). Tässä tutkimuksessa perhetaustaa tarkastellaan suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kasaantumisen kautta. Suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden taustalla ovat äidin vanhemmuustyyli (lämpimyyden), masennusoireet ja sosioekonominen asema. Sosioekonomista asemaa tarkastelemme koulutuksen ja perhemuodon näkökulmasta.

Vanhemmuustyylit, joista on käytetty myös termiä kasvatustyylit, muodostuvat vanhemman asenteista, käyttäytymistavoista sekä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tunneilmapiiristä (Darling & Steinberg, 1993). Kouluikäisten lasten vanhempien vanhemmuustyylit vaikuttavat olevan suhteellisen pysyviä ominaisuuksia (Aunola, 2005; Matza, Kupersmidt, & Glenn 2001). Vanhemmuustyylien määrittelyjä on runsaasti, mutta Diana Baumrindin (1989) ja Maccobyn ja Martinin (1983) määrittelyjä pidetään kokonaisvaltaisimpina (Schneider, 2000). Tutkijoiden mukaan vanhemmuustyylit muodostuvat kahdesta keskeisestä vanhemmuuden ulottuvuudesta, lämpimyydestä ja kontrolloivuudesta, joista tutkimuksessamme keskitymme vanhemman lämpimyyteen. Kasvatustyyliään lämpimät vanhemmat ovat johdonmukaisia, vastaanottavaisia, hyväksyviä ja herkkiä lapsen tarpeille (Baumrind, 1989; Maccoby & Martin, 1983). Vanhemman kontrolloivuus voidaan nähdä vanhemman lapselle asettamina vaatimuksina sekä tiukkana, mutta johdonmukaisena kurina. Lämpimyyden ja kontrolloivuuden erilaisista yhdistelmistä muodostuu vanhemmuustyylien nelikenttä, johon sisältyvät auktoritatiivinen, autoritaarinen, salliva ja laiminlyövä vanhemmuus (Baumrind, 1989; Maccoby & Martin, 1983).

Vanhemman hyvin- tai pahoinvointi on vanhemmuustyylien ohella välillisesti lapsen sosiaaliseen kehitykseen vaikuttava tekijä (Ladd & Pettit, 2002). Vanhemman masennuksen ajatellaan vaikuttavan lapsen kehitykseen epäsuotuisasti useiden biologisten ja ympäristötekijöiden kautta, sillä masentunut vanhempi saattaa olla emotionaalisesti etäinen, eikä täten kykene tyydyttämään lapsen tarpeita riittävässä määrin (Goodman & Gotlib, 1999; Zahn-Waxler, Cummings, McKnew, & Radke-Yarrow, 1984). Myös vanhempien sosioekonomisen aseman kuten perheen taloudellisten ongelmien, vanhempien alhaisen koulutustason (Smith, Perou, & Lesesne, 2002), yksinhuoltajuuden ja uusperhemuodon on havaittu olevan riskitekijöitä suotuisalle vanhemmuudelle ja täten lapsen sosiaaliselle kehitykselle (Dunn ym., 1998; Gutman & Eccles, 1999; Pettit ym., 1997). Edellä luetellut perhetekijät saattavat aiheuttaa perheissä taloudellista ja psykologista stressiä, mikä voi taas olla yhteydessä vanhemman lasta kohtaan osoittamaan vähäisempään huolenpitoon (Conger ym., 1992; Conger ym., 1993; Gutman & Eccles, 1999).

1.2.1. Perhetaustan merkitys lapsen kehittyvissä sosiaalisissa taidoissa

Lapsen sosiaalisten taitojen perusta muodostuu vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa ja siinä, miten lapsi kokee vanhempansa (Matza ym., 2001; Rigby, 1993). Lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät suurelta osin vanhemman ja lapsen välisissä arkisissa tilanteissa kuten vanhemman ja lapsen välisissä leikkitilanteissa (Ladd, 2005; MacDonald & Parke, 1984; Putallaz & Heflin, 1990). Kun lapsen perustarpeet on tyydytetty ja hän kokee tulevansa kohdatuksi vanhempien taholta, niin hänen on helpompi olla vastaanottavainen muita lapsia kohtaan (Putallaz & Heflin, 1990). Jos taas vanhempi on stressaantunut tai masentunut, niin lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys voi viivästyä, mikä näkyy lapsen sosiaalisten taitojen heikkouksina (Goodman, Brogan, Lynch, & Fielding, 1993; Goodman & Gotlib, 1999).

Vanhemman lämpimyydellä on yhteys lapsen sosiaalisten taitojen kehitykseen (Baumrind, 1989; Eisenberg, Fabes, & Spinrad, 2006; Keinänen ym., 2011) Vanhemman lämpimyden on havaittu olevan yhteydessä muun muassa lapsen tunteidensäätelytaitojen kehittymiseen (Walton & Flouri, 2010) ja empaattisuuteen (Eisenberg ym., 2006). Positiivinen ja tukea antava vanhemmuus on yhteydessä hyvien sosiaalisten taitojen lisäksi myös vähäiseen ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen läpi esi- ja alakouluajan (Pettit ym., 1997). Lämpimyydellä voi siis kaiken kaikkiaan olla suojaava vaikutus lapsen sosiaalisessa kehityksessä (Aunola & Nurmi, 2005; Dunn ym., 1998; Pettit ym., 1997). Vanhemman lämpimyyttä vaille jäävät lapset voivat puolestaan

henkisesti huonommin ja heillä on heikommat sosiaaliset taidot (Dishion, 1990; Eisenberg ym., 2006). Lapsen jäädessä vaille vanhemman emotionaalista läsnäoloa voi tämä ilmentyä käyttäytymisongelmina kuten aggressiivisena tai vetäytyvänä käyttäytymisenä, mikä voi vaikeuttaa lapsen toimintaa vertaisten kanssa (Baumrind, 1989; Dishion, 1990).

Vanhemman masennuksen ja muiden perheen sisäisten stressitekijöiden huomioiminen on myös tärkeää tarkasteltaessa lapsen sosiaalisten taitojen kehitystä. Masennuksen on havaittu vaikuttavan lapsen sosiaalisten taitojen kehitykseen muun muassa siten, että masentuneiden äitien lasten on havaittu reagoivan stressaaviin tilanteisiin voimakkaammin ja osoittavan heikompia sosiaalisia taitoja leikkitovereiden kanssa verrattuna terveiden äitien lapsiin (Dunn ym., 1998; Zahn-Waxler, Duggal, & Gruber, 2002). Sekä lapsen aggressiivinen että vetäytyvä käyttäytyminen on yleensä seuraus lapsen pyrkimyksestä tavoitella masentuneen vanhemman huomiota, joka saattaa olla vuorovaikutuksessa poissaoleva (Goodman ym., 1993; Putallaz & Heflin, 1990). Masentuneiden äitien lasten kuormittuneisuutta ja ahdistuneisuutta aiheuttaa mielialaoireista kärsivän vanhemman vihainen, sekava tai levoton käytös (Zahn-Waxler ym., 2002). Masentuneen vanhemman lapsi saattaa myös omaksua vanhemman negatiivisen reagoititavan, mikä vaikeuttaa prososiaalista käyttäytymistä vertaisten kanssa (Zahn-Waxler ym., 1984). Suotuisten vuorovaikutusmallien omaksuminen voi olla haastavaa, sillä masentuneiden äitien on havaittu osoittavan lapsilleen niukasti positiivisia tunteita (Onatsu-Arvilommi ym., 1998) ja kommunikoinnin on havaittu olevan vähäistä ja lasta kritisovaa (Hammen ym., 1990; Webster-Stratton & Hammond, 1988). Tutkimuksen mukaan myös vanhemman alhainen sosioekonominen asema ja yksinhuoltajuus lasten ollessa lastentarhassa ennustivat lasten heikompia sosiaalisia taitoja ja vertaissuhdevaikeuksia alakoulun lopussa (Pettit ym., 1997). Erityisesti yksinhuoltajuus on noussut esiin riskitekijänä lapsen käyttäytymisongelmien, hyperaktiivisuuden ja vertaissuhdevaikeuksien ilmentymiselle (Dunn ym., 1998). Myös esimerkiksi perheen sisällä tapahtuvat muutokset kuten vanhemman muuttuvat seurustelukumppanit saattavat aiheuttaa lapselle stressiä ja täten sopeutumisvaikeuksia koulussa ja vertaisryhmässä (Dunn ym., 1998). Toisaalta ydinperheistä tulevilla lapsilla havaitaan vähemmän sosiaalisten taitojen vaikeuksia kuin esimerkiksi yksinhuoltajaperheistä tulevilla lapsilla (Brown ym., 1993).

1.2.2. Perhetaustan yhteys lapsen kavereiden valintaan ja vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään

Perhetekijöiden ja lapsen kavereiden valinnan välisiä yhteyksiä on tärkeää tutkia, sillä kaverivalinnalla on havaittu olevan pitkäaikaisia vaikutuksia lapsen elämään esimerkiksi hyvinvoinnin ja koulutuksen näkökulmasta (Ladd, 2005). Perhetaustan merkitystä kavereiden valinnassa on kuitenkin tutkittu pääosin nuoruusikäisten kohdalla. Perhetaustan yhteyttä nuoren kavereiden valintaan on selitetty valinnan kontekstiteorialla (Kerr ym., 2003), jonka mukaan perhekontekstiin liittyvät tunneassosiaatiot heijastuvat ja vaikuttavat nuorten kavereiden valintaan. Eli perhetausta ja kokemukset omista vanhemmista vaikuttavat siihen, minkälaisia tunteita vertaiset herättävät nuorena. Kerrin ym. (2003) mukaan suotuisat perhetekijät ovat yhteydessä nuoren hakeutumiseen suotuisaan kaveriporukkaan ja epäsuotuisat perhetekijät ovat puolestaan yhteydessä epäsuotuisaan kaveriporukkaan hakeutumiseen. Esimerkiksi vanhemman korkea kontrolloivuus voi aiheuttaa sen, että nuoret hakeutuvat kaveriporukkaan, jossa on vähän rajoja ja sääntöjä ja läheistä vuorovaikutusta aikuisen kanssa.

Tarkasteltaessa yksittäisten perhetekijöiden vaikutusta kavereiden valintaan muuan muassa vanhempien korkean sosioekonomisen aseman ja ydinperheen on havaittu olevan yhteydessä nuoren kavereiden valintaan, sillä nuorten havaittiin valitsevan kavereita samanlaisten arvojen ja asenteiden kuten korkeiden koulutustavoitteiden perusteella (Brown ym., 1993; Kiuru, 2008). Perheen hyvän ja lämpimän ilmapiirin on taas havaittu olevan yhteydessä nuoren suotuisiin vapaa-ajanviettopaikkoihin kuten aikuisten ohjaamiin aktiviteetteihin ja urheiluharrastuksiin (Persson, Kerr, & Stattin, 2007). Toisaalta nuoret, joiden perheissä oli vähemmän huolenpitoa tai jotka tulivat yksinhuoltaja- tai uusperheistä kuuluivat useammin kaveriporukoihin, joissa esiintyi kaduilla maleskelua, rikollisuutta ja päihteiden käyttöä (Brown, 1993; Dishion, Nelson, Bullock, & Bernadette, 2004; Persson ym., 2007). Tulee kuitenkin huomioida, ettei perhetausta yksistään määritä kavereiden valintaa, vaan esimerkiksi jaetut kiinnostuksen kohteet voivat olla kavereiden valinnan taustalla (Epstein, 1989). Onkin havaittu, että suotuisamman perhetaustan omaavat nuoret voivat siirtää omia korkeampia koulutustavoitteita kavereille, jotka tulevat epäsuotuisammasta perhetaustasta ja joilla on lähtökohtaisesti alhaisemmat koulutustavoitteet (Kiuru ym., 2012).

Perhetaustalla on myös havaittu yhteys lapsen vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään. Perhetaustan ja lapsen sosiaalisen aseman yhteyksiä tutkittaessa on havaittu hyväksyvän ja lämpimän vanhemmuuden olevan yhteydessä lapsen suosittuun sosiaaliseen asemaan (Brown ym., 1993; Matza ym., 2001) ja vertaisryhmän hyväksyntään (Putallaz, 1987; Rigby, 1993). Vanhempi

voi vaikuttaa lapsen hyväksyntään vertaisryhmässä muun muassa kannustamalla lasta ilmaisemaan positiivisia tunteita ja vahvistamalla lapsen sanallista ilmaisua (McDonald & Parke, 1984; Pettit ym., 1997). Vanhemman vähäisen lämpimyden ja vähäisen lapsen sitoutuneisuuden on taas havaittu olevan yhteydessä lapsen vertaisryhmän hyljeksintään (Dishion, 1990; Matza ym., 2001). Matzan ym. (2001) tutkimuksessa vertaisryhmässään hyljeksityt lapset raportoivat, että he eivät kokeneet tulevansa kohdatuksi vanhempien taholta. Lapset ilmaisivat, etteivät vanhemmat olleet tarpeeksi lämpimiä heitä kohtaan ja toisaalta lapset kokivat vanhemmat liian kontrolloiviksi (Matza ym., 2001). Lapset jäljittelevät tutkitusti äidin sosiaalisia ja emotionaalisia käyttäytymistapoja hyvin varhaisessa vaiheessa (Putallaz, 1987). Äidin sosiaalisen aseman onkin havaittu olevan yhteydessä lapselle muodostuvaan asemaan vertaisryhmässä siten, että suositussa sosiaalisessa asemassa olevien ja positiivisia tunteita näyttävien äitien lapset olivat myös omassa vertaisryhmässään suositussa asemassa (Putallaz, 1987). Pettit ym. (1988) toivat lisäksi esiin sosiaalisen ongelmanratkaisukyvyyn merkittävyyden onnistuneissa vertaissuhteissa. Vanhemman vääristyneet odotukset lasta kohtaan ja tunne-elämän epävakaas olivat yhteydessä lapsen heikompiin sosiaalisiin ongelmanratkaisukykyihin ja täten torjuttuun asemaan (Pettit ym., 1988). Tutkimusta lapsen sosiaalisten taitojen välittävästä vaikutuksesta perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välillä ei toistaiseksi ole tehty. Nuoruusikäisillä sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta on tutkittu enemmän, mutta ei varsinaisesti hyväksynnän ja hyljeksinnän suhteen. Brown ym. (1993) havaitsivat, että perheen suotuisuustekijät ovat yhteydessä nuoren hyviin sosiaalisiin taitoihin ja täten ohjautumiseen esimerkiksi suosittuun vertaisryhmään.

Äidin vähäisen lämpimyden lisäksi masennusoireiden ja alhaisen sosioekonomisen aseman on havaittu ennustavan vertaisryhmän hyljeksintää (Dishion, 1990; Goodman ym., 1993). Masentuneiden äitien lapset saattavat altistua torjunnalle ja laiminlyömiselle vertaisryhmässä, sillä äidin masennus voi viivästyttää tai jopa pysäyttää lapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen (Goodman ym., 1993). Masentuneiden äitien lasten mahdollinen huomionhakuinen ja sopimaton käyttäytyminen, mikä ilmenee esimerkiksi aggressiivisuutena, herättää negatiivisia tunteita ja täten hyljeksintää lapsen vertaisten ja myös aikuisten taholta (Goodman ym., 1993). Vanhemman sosioekonomisella asemalla, kuten taloudellisella tilanteella ja perheen stressitekijöillä oli myös yhteys lapsen sosiaaliseen asemaan vertaisryhmässä, sillä vertaisryhmässään hyljeksittyjen lasten havaittiin varttuvan sosioekonomiselta asemaltaan vähemmän suotuisissa perheolosuhteissa kuin vertaisryhmässään hyväksytyjen lasten (Dishion, 1990; Pettit ym., 1988). Hyljeksittyjen lasten on muun muassa havaittu tulevan useammin yksinhuoltajaperheistä kuin hyväksytyjen lasten (Pettit ym., 1988). Erityisesti yksinhuoltaja-äitien pojilla on havaittu olevan korkeampi todennäköisyys tulla hyljeksityiksi vertaisryhmässään verrattuna ehjistä perheistä tuleviin lapsiin (Rigby, 1993).

1.3. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella, missä määrin perhetausta on yhteydessä lapsen kavereiden valintaan sekä vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään koulupolun alussa. Tutkimuskysymyksinä olivat:

1 **Muistuttavatko lapset ensimmäisellä luokalla nimeämiään kavereita perhetaustan ja esiopetuksessa mitattujen sosiaalisten taitojen perusteella?**

Nuoruusikäisten kavereiden on havaittu muistuttavan toisiaan perhetaustan suhteen (Brown ym., 1993; Kiuru, 2008), joten oletuksena on (hypoteesi 1a), että kavereiden keskinäinen samanlaisuus perhetaustan suhteen näkyisi jo koulupolun alussa. Lisäksi esiopetus- ja alakouluikäisten lasten on havaittu muistuttavan kavereitaan prososiaalisen ja antisosiaalisen käyttäytymisen perusteella (Farver, 1996; Haselager ym., 1998; Newcomb ym., 1999; Poulin ym. 1997), joten voidaan myös olettaa (hypoteesi 1b), että lapset muistuttavat valitsemiaan kavereita sosiaalisten taitojen perusteella.

2 **Onko perhetaustalla yhteyttä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin?**

Perhetaustalla on havaittu yhteyttä lasten sosiaalisten taitojen kehittymiseen ja vertaissuhteiden muodostumiseen (Putallaz, 1987; Putallaz & Heflin, 1990). Tutkimusta ei ole tehty kuitenkaan siitä, onko perhetausta yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin. Nuoruusikäisiä tutkittaessa suotuisan perhetaustan on havaittu olevan yhteydessä nuoren ohjautumiseen kehitystä edesauttaviin kaveriporukoihin, joissa ilmenee prososiaalista käyttäytymistä ja epäsuotuisan perhetaustan olevan yhteydessä nuoren ohjautumiseen kaveriporukoihin, joissa ilmenee antisosiaalista käyttäytymistä (Kerr ym., 2003; Persson ym., 2007). Kerrin ym. (2003) mukaan kavereiden valintaa heijastaa perhekontekstiin liittyvät tunneassosiaatiot. Oletuksena on (hypoteesi 2), että lapset, joilla on suotuisa perhetausta valitsevat kavereikseen sosiaalisesti taitavia vertaisia ja että lapset, joilla on epäsuotuisa perhetausta, valitsevat kavereikseen vertaisia, joilla on vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa.

3 Missä määrin perhetausta on yhteydessä vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään?

Koska hyväksyvän ja lämpimän vanhemmuuden on havaittu ennustavan lapsen hyväksyntää vertaisryhmässä (Putallaz, 1987; Rigby, 1993) ja toisaalta vähäisen lämpimyden ja perheen stressitekijöiden on havaittu ennustavan lapsen hyljeksintää (Dishion, 1990), oletuksena on (hypoteesi 3a), että perhetaustan suotuisuus on positiivisessa yhteydessä vertaisryhmän hyväksyntään ja negatiivisessa yhteydessä hyljeksintään. Lisäksi oletuksena on (hypoteesi 3b), että perheen epäsuotuisuus on positiivisessa yhteydessä vertaisryhmän hyljeksintään ja negatiivisessa yhteydessä hyväksyntään.

4 Välittykö perhetaustan vaikutus lasten kavereiden valintaan sekä vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään lapsen sosiaalisten taitojen kautta?

Koska lapsen sosiaalisten taitojen perusta kehittyy varhaisessa perheympäristössä vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa (Matza ym., 2001; Putallaz & Heflin, 1990; Rigby, 1993) ja koska sosiaalisten taitojen on todettu olevan merkittävä valintakriteeri nuoruusikäisten kavereiden valinnassa (Pijl ym., 2011), oletetaan (hypoteesi 4a), että perhetaustan vaikutus lapsen kavereiden valintaan välittyy lapsen sosiaalisten taitojen kautta. Tämän lisäksi oletetaan (hypoteesi 4b) sosiaalisten taitojen välittävän myös perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välistä yhteyttä, sillä sosiaaliset taidot ovat yhteydessä siihen, miten vertaiset suhtautuvat lapseen (Ladd, 2005; Newcomb ym., 1993; McDowell & Parke, 2009; Pijl ym., 2011).

2. MENETELMÄT

2.1. Tutkittavat

Tutkimuksemme on osa Alkuportaat- seurantatutkimusta (Lerikkanen ym., 2006), jota toteutetaan Turussa, Joensuussa, Kuopiossa ja Laukaassa. Tutkimuksessa selvitetään lasten luku- ja kirjoitustaidon sekä motivaation kehittymistä esiopetusvuoden alusta yhdeksännen luokan loppuun. Tämän lisäksi tutkitaan vanhempien ja opettajien ohjauskäytäntöjä ja yhteistyömuotoja, vanhemmuustyylejä sekä vanhempien ja opettajien odotuksia ja uskomuksia lasten oppimisesta.

Tutkimuksessa aloitti vuonna 2006 alun perin noin 2000 lasta vanhempineen. Aineistoa on kerätty vuosittain sekä ryhmä- että yksilötestauksilla. *Tämän tutkimuksen aineisto* on kerätty Kuopiosta (n=760) ja Laukaasta (n=232) vuosina 2007 ja 2008 lasten ollessa esiopetuksessa ja ensimmäisellä luokalla. Lapset olivat tuolloin 5-7-vuotiaita. Lapsia oli otoksessa yhteensä 1017. Otos jakautui siten, että tyttöjä oli 462 (47 %) ja poikia 530 (53 %).

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin perhetaustan merkitystä lapsen kehittyvissä vertaissuhteissa. Tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olivat lapsen sosiaaliset taidot, joita opettajat arvioivat keväällä 2007 lasten ollessa esiopetuksessa. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena olivat myös lapsen kavereiden valinta ja vertaisryhmän hyväksyntä ja hyljeksintä, joista saatiin tietoa sosiometrisellä mittarilla lasten ollessa ensimmäisellä luokalla. Vanhemmuuteen liittyvistä tekijöistä saimme tietoa kyselylomakkeella, joka lähetettiin vanhemmille lasten ollessa ensimmäisellä luokalla. Kyselylomakkeen pohjalta tarkastelimme erityisesti vanhemmuustyylin lämpimyyttä, vanhemman kokemia masennusoireita ja sosioekonomista asemaa. Koska isien palautusprosentti jäi alle 50 %:n, otimme tarkasteluun vain äitien täyttämät kyselylomakkeet (palautusprosentti noin 70 %). Kyselyyn vastanneilla yleisin perherakenne oli ydinperhe (77 %), johon kuului avio- tai avoliitossa elävät vanhemmat ja heidän yhteiset lapset. Yksinhuoltajaperheitä oli 12 % ja uusperheitä oli 9 %. Sijaisvanhempien luona asui 0.3 % ja muu perhemuoto -kategoriaan kuului 2 % perheistä. Kyselyyn vastanneista äideistä suurimmalla osalla (56 %) oli ammatillinen tai opistotasoinen koulutus ja 37 % äideistä oli suorittanut ammattikorkeakoulun tai yliopistotasoinen tutkinnon.

2.2. Mittarit ja muuttujat

Sosiaaliset taidot. Esiopettajat arvioivat lasten sosiaalisia taitoja käyttäen MASK-monitahoarviointimenetelmää (Junttila ym., 2006; Kaukiainen ym., 2005). Opettajan lomake koostui 15 osiosta, joissa opettajaa pyydettiin arvioimaan 4-portaisella asteikolla (1 = ei koskaan; 4 = erittäin usein), kuinka usein lapsi käyttäytyy väittämän mukaisesti. MASK:in avulla arvioidaan lasten yhteistyötaitoja (esim. ”Tarjoaa apuaan muille”), empaattisuutta (esim. ”Ottaa huomioon muiden lasten tunteet”), impulsiivisuutta (esim. ”On lyhyt pinna”) ja häiritsevyyttä (esim. ”Häiritsee ja ärsyttää muita lapsia”). Tutkimuksessa muodostettiin keskiarvosummamuuttujat erikseen jokaisesta neljästä sosiaalisen taidon ulottuvuudesta. Cronbachin alfa oli yhteistyötaitoille 0.85, empaattisuudelle 0.88, impulsiivisuudelle 0.91 ja häiritsevyydelle 0.91. Tämän lisäksi muodostettiin

käänteissummamuuttajat impulsiivisuudesta ja häiritsevyydestä, jotta kyettiin muodostamaan sosiaalisten taitojen summamuuttuja näiden neljän ulottuvuuden pohjalta. Sosiaalisten taitojen Cronbachin alfa oli 0.82.

Vertaisryhmän hyväksyntä ja hyljeksintä. Lasten ollessa ensimmäisellä luokalla vertaisryhmän hyväksyntää ja hyljeksintää tutkittiin sosiometrisellä mittarilla (Poikkeus, 2008), joka on kehitetty Coien ym. (1982) tutkimustyön pohjalta. Ensimmäisellä luokalla lasten tuli ensin ympyröidä listasta sellaisten luokkalaisten nimet, joiden kanssa lapsi oli mieluiten välitunnilla. Sen jälkeen lasten tuli alleviivata sellaisten luokkatovereiden nimet, joiden kanssa hän leikkii välitunnilla vain harvoin tai ei ollenkaan. Lapset nimesivät luokkakoosta riippuen 1-3 oppilasta. Näistä lasten antamista nimeämistä laskettiin kunkin lapsen saamien positiivisten ja negatiivisten mainintojen määrät, jotka standardoitiin luokkakoon mukaan. Positiivisten mainintojen määrä kuvasi vertaisryhmän hyväksyntää ja negatiivisten mainintojen määrä vertaisryhmän hyljeksintää. Sosiometrisestä mittauksesta jätettiin pois luokat, joissa vastanneita oli alle 2/3 oppilaista tai joissa luokkakoko oli alle kuusi oppilasta (ks. Cillessen, 2009).

Suotuista ja epäsuotuista perhetausta. Lapsen suotuista ja epäsuotuista perhetausta -muuttajat muodostettiin seuraavien muuttujien pohjalta: äidin lämpimyys, masennusoireet, perhemuoto ja koulutustausta. Kunkin neljän muuttujan perusteella muodostettiin kaksi dikotomista muuttujaa, jotka kuvastivat joko perheen suotuisuutta tai epäsuotuisuutta kyseisten perhetekijöiden suhteen. Laskemalla yhteen suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kokonaismäärät kyettiin tarkastelemaan suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kumuloitumista. Suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden määrä vaihteli lapsilla nolasta neljään. Näille suotuisuutta ja epäsuotuisuutta mittaaville perhetausta -muuttujille suoritettiin tutkimuksen tilastolliset analyysit.

Vanhemmustyylit. *Lämpimyyttä* tutkittiin Block's Child-rearing Practices Report – kyselylomakkeen (Roberts, Block, & Block, 1984) suomalaisella versiolla (Aunola & Nurmi, 2005) lasten ollessa ensimmäisellä luokalla keväällä 2008. Vanhemmat arvioivat 24 väittämää asteikolla 1 – 5 (1 = ei sovi minuun juuri lainkaan, 5 = sopii minuun erittäin hyvin). Väittämällä tutkittiin kolmea vanhemmuuden ulottuvuutta: lämpimyyttä, behavioraalista kontrollia ja psykologista kontrollia, joista tässä tutkimuksessa tarkasteltiin äidin lämpimyyttä. Lämpimyyttä mittaavia väittämiä olivat esimerkiksi ”Osoitan lapselleni usein, että rakastan häntä”, ”Uskon, että kiitos saa aikaan enemmän kuin rangaistus” ja ”Kerron usein lapselleni, kuinka paljon arvostan sitä, että hän yrittää tehdä jotakin tai saa jotakin aikaan”. Lämpimyyttä koskevia väittämiä oli 10. Väittämistä muodostetun keskiarvosummamuuttujan Cronbachin alfan mukainen reliabiliteettikerroin oli 0.84. Lämpimyyttä -muuttujasta tehtiin lisäksi kaksi dikotomista muuttujaa ”korkea lämpimyyttä” ja ”alhainen lämpimyyttä” käyttäen ylintä ja alhaisinta 25 persentiilin katkaisukohtaa. Äidit, joilla oli

korkea lämpimyyttä, saivat arvon yksi ja muut äidit saivat arvon nolla. Äidit, joilla oli alhainen lämpimyyttä, saivat myös arvon yksi ja muut äidit arvon nolla. Korkea lämpimyyttä -muuttujaa käytettiin muodostettaessa suotuisa perhetausta -muuttujaa ja matala lämpimyyttä -muuttujaa käytettiin muodostettaessa epäsuotuisa perhetausta -muuttujaa.

Masennusoireet. Äidin masennusoireita mitattiin kyselylomakkeen neljällä kysymyksellä lapsen ollessa ensimmäisellä luokalla. Masentuneisuutta mittaavia väittämiä olivat esimerkiksi ”Olen tuntenut itseni viime aikoina masentuneeksi” ja ”Varsin usein tunnen itseni huonoksi ja syylliseksi”. Vanhemmat arvioivat neljää väittämää asteikolla 1 – 5 (1 = ei pidä lainkaan paikkaansa, 5 = pitää täysin paikkaansa). Masennusoireiden pohjalta muodostettiin keskiarvosummamuuttuja, jonka Cronbachin alfan mukainen reliabiliteettikerroin oli 0.85. Masennusoireet -muuttujasta tehtiin lisäksi kaksi dikotomista muuttujaa ”korkeat masennusoireet” ja ”alhaiset masennusoireet” käyttäen ylintä ja alhaisinta 25 persentiilin katkaisukohtaa. Äidit, joilla oli korkeat masennusoireet, saivat arvon yksi ja muut arvon nolla. Äidit, joilla oli alhaiset masennusoireet, saivat myös arvon yksi ja muut arvon nolla. Alhaiset masennusoireet -muuttujaa käytettiin muodostettaessa suotuisa perhetausta -muuttujaa ja korkeat masennusoireet -muuttujaa käytettiin muodostettaessa epäsuotuisa perhetausta -muuttujaa.

Vanhemman sosioekonominen asema. Kyselylomakkeella kartoitettiin vanhempien perhemuotoa ja koulutustaustaa. *Perhemuodosta* saatiin tietoa kysymällä tämän hetkistä asumismuotoa ja aviosäättyä. Kysymyksen perusteella jaoin perhemuoto-muuttujan kahteen dikotomiseen muuttujaan, jotka olivat ydinperhe ja muu perhemuoto -muuttujat. Ydinperheiksi katsoimme perheet, joissa vanhemmat elävät joko avioliitossa tai avoliitossa ja heillä on yhteisiä lapsia. Ydinperhe -muuttuja sai arvon yksi ja muut saivat arvon nolla. Muu perhemuoto -muuttujaan kuuluivat yksinhuoltajat, uusperheet, sijaisperheet ja jokin muu perhemuoto. Muu perhemuoto -muuttuja sai arvon yksi ja muut saivat arvon nolla. Ydinperhe -muuttujaa käytettiin muodostettaessa suotuisa perhetausta -muuttujaa ja muu perhemuoto -muuttujaa käytettiin muodostettaessa epäsuotuisa perhetausta -muuttujaa. *Koulutustaustasta* saatiin tietoa kysymyksellä, jossa oli valittavissa seitsemästä vaihtoehdosta omaa koulutusta vastaava kohta. Koulutustausta -muuttujasta teimme kaksi dikotomista muuttujaa ”korkea koulutus” ja ”matala koulutus”. Korkea koulutus -muuttujaan sisältyivät ammattikorkeakoulu ja yliopisto-tasoinen koulutus, ja muuttuja sai arvon yksi ja muut saivat arvon nolla. Matala koulutus -muuttujaan sisältyivät ammatillisia kursseja käyneet ja kouluttautumattomat ja muuttuja sai arvon yksi ja muut saivat arvon nolla. Korkea koulutus -muuttujaa käytettiin muodostettaessa suotuisa perhetausta -muuttujaa ja matala koulutus -muuttujaa käytettiin muodostettaessa epäsuotuisa perhetausta -muuttujaa.

Lasten nimeämien kavereiden perhetausta ja sosiaaliset taidot. Lasten valitsemien kavereiden perhetaustoista ja sosiaalisista taidoista muodostettiin muuttujat laskemalla keskiarvot lapsen nimeämien kavereiden suotuisan ja epäsuotuisan perhetaustan sekä sosiaalisten taitojen pistemäärien yli.

2.3. Aineiston analysointi

Tutkimuksen tilastollinen analysointi toteutettiin IBM SPSS 20 for Windows – ohjelmistolla. Analyysimenetelminä käytettiin Spearmanin ja Pearsonin korrelaatiokertoimia, lineaarista ja hierarkista regressioanalyysia sekä Sobelin testiä. Spearmanin korrelaatiokerrointa käytettiin niissä tapauksissa, joissa osa muuttujista ei noudattanut normaalijakaumaa. Regressioanalyysistä kuitenkin käytettiin vastemuuttujien jäännösten ollessa likimäärin normaalisti jakautuneita ja täyttäen muut vaaditut oletukset.

Aluksi tarkasteltiin, missä määrin perhetausta on yhteydessä lapsen ensimmäisellä luokalla valitsemien kavereiden perhetaustaan ja missä määrin lapsen esiopetuksessa mitatut sosiaaliset taidot ovat yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin käyttäen Spearmanin korrelaatiokerrointa. Toisessa tutkimuskysymyksessä tutkittiin, onko perhetausta yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin käyttäen myös Spearmanin korrelaatiokerrointa. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä selvitettiin perhetaustan yhteyttä lapsen hyväksyntään ja hyljeksintään tarkastelemalla sekä Pearsonin että Spearmanin korrelaatiokertoimia, sillä muuttujien jakaumissa oli eroavaisuuksia. Havaittuja yhteyksiä tutkittiin lisätarkasteluna joko lineaarisen tai hierarkisen regressioanalyysin avulla.

Neljännessä tutkimuskysymyksessä tarkasteltiin lapsen sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta. Välittävää vaikutusta tutkittiin lapsen perhetaustan ja kavereiden valinnan sekä perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välillä. Baronin ja Kennyn (1986) mukaan mediaattorivaikutuksen alkuehdot täyttyvät vain, jos riippumaton ja riippuva muuttuja korreloivat keskenään sekä myös mahdollisen yhteyttä välittävän muuttujan kanssa. Heidän mukaan välittäjäsuhteesta on kyse, kun jokin kolmas muuttuja selittää riippumattoman ja riippuvan muuttujan välistä suhdetta. Baronin ja Kennyn (1986) ehtojen mukaisia yhteyksiä tarkasteltiin, kun välittävänä tekijänä olivat lapsen sosiaalisten taitojen yhdistelmämuuttuja tai sosiaalisten taitojen ulottuvuudet. Kaikki alkuehdot täyttyivät vain kahdessa tapauksessa, joita tarkasteltiin hierarkisen regressioanalyysin ja Sobelin testin (Soper, 2013) avulla. Sobelin testin avulla saadaan tietoa

välittävän muuttujan vaikutuksen tilastollisesti merkitsevyydestä ja se perustuu standardoimattomiin regressiokertoimiin. Toisaalta MacKinnon, Lockwood, Hoffman, West ja Sheets (2002) ovat esittäneet, että riippumattoman ja riippuvan muuttujan välinen korrelaatio ei ole välttämätön ehto, jos kummatkin muuttujat ovat yhteydessä välittävään muuttujaan. MacKinnonin ym. (2002) ehtojen mukaisesti havaittuja muuttujakombinaatioita tarkasteltiin sosiaalisten taitojen yhdistelmämuuttujan ollessa välittäjänä. Sosiaalisten taitojen ulottuvuuksien välittävää vaikutusta ei lähdetty tarkastelemaan, sillä ehdot täyttäviä muuttujakombinaatioita havaittiin useita. Muuttujakombinaatioissa havaittuja yhteyksiä tutkittiin lineaarisella regressioanalyysillä riippumattoman ja välittävän sekä välittävän ja riippuvan muuttujien välillä. Välittävän muuttujan tilastollista merkitsevyyttä tarkasteltiin myös Sobelin testillä (Soper, 2013).

3. TULOKSET

3.1. Kuvailevaa tietoa

Lapsen perhetaustan kuvailevat tiedot on esitetty taulukossa 1. Keskiarvoista havaittiin suotuisan perhetaustan keskiarvon olevan epäsuotuisaa perhetaustaa korkeampi, joten perheissä oli yleensä enemmän suotuisia kuin epäsuotuisia tekijöitä. Havaittiin, että melkein 50 % perheistä kuului ryhmään, jossa ei tullut esiin yhtäkään epäsuotuisaa tekijää. Perheitä, joissa ei ollut yhtään suotuisaa tekijää, oli 8 %. Vaikka suotuisan perhetaustan keskiarvo oli korkeampi kuin epäsuotuisan, niin suotuisia tekijöitä oli yleisimmin yksi (37 %) tai kaksi (36 %). Perheissä näytti olevan vain harvoin neljä suotuisaa (3 %) tai neljä epäsuotuisaa (1 %) tekijää. Keskihajonnat epäsuotuisan ja suotuisan perhetaustan välillä olivat samansuuruisia.

Lapsen sosiaalisten taitojen ja sosiaalisten taitojen ulottuvuuksien kuvailevat tiedot on esitetty taulukossa 2. Sosiaalisten taitojen ja sosiaalisten taitojen ulottuvuuksien keskiarvot sekä keskihajonnat olivat likimäärin samansuuruiset. Keskiarvojen mukaan tutkimuksen lapsilla oli kohtalaisen hyvät sosiaaliset taidot.

Taulukko 1. Lapsen suotuisan ja epäsuotuisan perhetaustan kuvailevat tiedot

	Suotuisa perhetausta	%	Epäsuotuisa perhetausta	%
N	604		604	
ka	1.69		0.71	
kh	0.93		0.82	
min	.00		.00	
max	4.00		4.00	
0 suotuisaa/epäsuotuisaa tekijää	48	7.9	291	48.2
1 suotuisaa/epäsuotuisaa tekijää	225	37.3	219	36.3
2 suotuisaa/epäsuotuisaa tekijää	217	35.9	77	12.7
3 suotuisaa/epäsuotuisaa tekijää	97	16.1	13	2.2
4 suotuisaa/epäsuotuisaa tekijää	17	2.8	4	0.7

Taulukko 2. Lapsen sosiaalisten taitojen kuvailevat tiedot

	N	ka	kh	min	max
lapsen sosiaaliset taidot	868	3.24	0.55	1.22	4.00
yhteistyötaidot	869	3.13	0.35	1.20	4.00
empaattisuus	869	3.26	0.41	1.00	4.00
impulsiivisuus	868	3.31	0.60	1.00	4.00
häiritsevyys	869	3.28	0.52	1.00	4.00

3.2. Kavereiden valinta perhetaustan ja sosiaalisten taitojen samanlaisuuden perusteella

Tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää, muistuttavatko lapset valitsemiaan kavereita ensimmäisellä luokalla perhetaustan suhteen. Yhteyksiä tarkasteltiin Spearmanin korrelaatiokertoimien avulla, jotka ovat esitetty taulukossa 4. Taulukosta 4 havaitaan, että lapsen epäsuotuisa perhetausta oli positiivisessa yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden epäsuotuisaan perhetaustaan ja negatiivisessa yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden suotuisaan perhetaustaan. Suotuisa perhetausta oli puolestaan negatiivisessa yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden epäsuotuisaan perhetaustaan, mutta yhteyttä ei ollut havaittavissa lapsen valitsemien kavereiden suotuisaan perhetaustaan. Voidaankin sanoa, että mitä epäsuotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä enemmän hänen kavereillaan on myös epäsuotuisia perhetekijöitä ja vähemmän suotuisia perhetekijöitä ja mitä suotuisammasta perheestä lapsi tulee, niin sitä vähemmän hänen valitsemillaan kavereilla on epäsuotuisia perhetekijöitä.

Tutkimuksen tavoitteena oli myös selvittää, muistuttavatko lapset valitsemiaan kavereita esiopetuksessa mitattujen sosiaalisten taitojen perusteella. Yhteyksiä tarkasteltiin Spearmanin korrelaatiokertoimien avulla, jotka ovat esitetty taulukossa 4. Tarkasteltaessa lapsen ja hänen valitsemiensa kavereiden sosiaalisia taitoja ja sosiaalisten taitojen ulottuvuuksia, havaittiin lapsen muistuttavan valitsemiaan kavereita sosiaalisten taitojen ja sosiaalisten taitojen ulottuvuuksien suhteen. Voimakkain yhteys tuli esiin lapsen häiritsevyyden ja lapsen valitsemien kavereiden häiritsevyyden välillä, missä yhteys oli kohtalaisen suuri ja tilastollisesti erittäin merkitsevä. Tämän lisäksi lapset muistuttivat valitsemiaan kavereitaan erityisesti empaattisuudeltaan ja impulsiivisuudeltaan.

Lisätarkasteluna katsottiin hierarkisen regressioanalyysin avulla, missä määrin perhetausta ennustaa lapsen kavereiden valintaa. Tämän lisäksi tarkasteltiin myös, missä määrin lapsen sosiaaliset taidot selittävät hänen valitsemiensa kavereiden sosiaalisia taitoja. Ensimmäisessä analyysissä vastemuuttujana oli lapsen valitsemien kavereiden suotuisa perhetausta. Analyysissä kontrolloitiin lapsen sosiaaliset taidot, sillä haluttiin keskittyä lapsen perhetaustan merkitsevyyteen. Tämän jälkeen malliin lisättiin lapsen perheen suotuisuus ja epäsuotuisuus -muuttujat ja käytettiin stepwise- menetelmää, minkä perusteella analyysiin valittiin lapsen epäsuotuisa perhetausta. Taulukosta 3 havaitaan, että lapsen epäsuotuisa perhetausta selitti tilastollisesti merkitsevästi lapsen valitsemien kavereiden suotuisaa perhetaustaa. Käyttäen hierarkista regressioanalyysiä muodostettiin vielä toinen muuten samanlainen malli, mutta vastemuuttujana oli kavereiden epäsuotuisa perhetausta. Havaittiin, että lapsen epäsuotuisa perhetausta selittää merkitsevästi lapsen

valitsemien kavereiden epäsuotuisaa perhetaustaa. Lisätarkasteluna katsottiin myös, kuinka lapsen sosiaaliset taidot selittävät hänen valitsemiensa kavereiden sosiaalisia taitoja käyttäen hierarkista regressioanalyysia. Aluksi kontrolloitiin lapsen suotuisa ja epäsuotuisa –perhetausta muuttujat, koska haluttiin keskittyä sosiaalisten taitojen vaikutukseen. Tämän jälkeen malliin lisättiin lapsen sosiaaliset taidot. Lapsen perhetausta ei selittänyt tilastollisesti merkitsevästi kavereiden sosiaalisia taitoja ja malliin valittiin ainoastaan lapsen sosiaaliset taidot, jotka selittivät lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisia taitoja erittäin merkitsevästi ($\beta = .34, p < .001$). Selitysasteeksi tuli 11.4 %.

Taulukko 3. Hierarkisen regressioanalyysin tulokset perhetaustan yhteyksistä lapsen kavereiden valintaan

	Kavereiden perheen suotuisuus			Kavereiden perheen epäsuotuisuus		
	β	R^2	ΔR^2	β	R^2	ΔR^2
Askel 1. Lapsen sosiaaliset taidot	-.01	.00	.00	-.04	.00	.00
Askel 2. Lapsen sosiaaliset taidot	-.02			-.03		
Perheen epäsuotuisuus	-.12**	.01	.01**	.18***	.03	.03***

β = standardoitu regressiokerroin mallin viimeiseltä askeleelta, ΔR^2 = selitysasteen (R^2) muutos, kun kaikki askeleen muuttujat ovat mukana.

** $p < .01$; *** $p < .001$

Taulukko 4. Kavereiden valinta perhetaustan ja sosiaalisten taitojen samanlaisuuden perusteella (Spearman)

	Kavereiden perheen suotuisuus	Kavereiden perheen epäsuotuisuus	Kavereiden sosiaaliset taidot	Kavereiden yhteistyötaidot	Kavereiden empaattisuus	Kavereiden impulsiivisuus	Kavereiden häiritsevyys
Lapsen perheen suotuisuus	.02	-.12**	.01	.01	-.00	.03	-.02
Lapsen perheen epäsuotuisuus	-.11*	.18***	-.06	-.08+	-.03	-.05	-.05
Lapsen sosiaaliset taidot	-.01	-.03	.35***	.21***	.26***	.31***	.31***
Lapsen yhteistyötaidot	.02	-.05	.22***	.22***	.16***	.16***	.16***
Lapsen empaattisuus	-.02	-.01	.24***	.16***	.27***	.18***	.16***
Lapsen impulsiivisuus	.00	.04	-.30***	-.16***	-.20***	.31***	.27***
Lapsen häiritsevyys	-.02	.03	-.33***	-.16***	-.19***	.30***	.36***

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$; + $p < .10$

3.3. Perhetaustan yhteydet lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin

Tarkasteltaessa lapsen suotuisan ja epäsuotuisan perhetaustan yhteyttä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin ja sosiaalisten taitojen ulottuvuuksiin (yhteistyötaidot, empaattisuus, impulsiivisuus ja häiritsevyys), ei merkitseviä yhteyksiä havaittu (Taulukko 3). Viitteitä tosin havaittiin lapsen epäsuotuisan perhetaustan negatiivisesta yhteydestä lapsen valitseminen kavereiden yhteistyötaitoihin ($r = -.08$, $p = .05$). Lapsen perhetaustan ollessa epäsuotuisa, olisi siis todennäköistä, että lapsen valitsemilla kavereilla olisi myös heikommat yhteistyötaidot.

3.4. Perhetaustan yhteydet lapsen vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä tutkittiin perhetaustan yhteyttä lapsen hyväksyntään ja hyljeksintään vertaisryhmässä Pearsonin ja Spearmanin korrelaatiokertoimien avulla. Pearsonin korrelaatiomatriisista havaittiin yksi merkitsevä negatiivinen yhteys, joka oli perheen suotuisuuden ja vertaisryhmän hyljeksinnän välillä ($r = -.09$, $p < .05$). Yhteyden perusteella muodostettiin lineaarinen regressioanalyysi. Vastemuuttujana oli vertaisryhmän hyljeksintä ja selittävänä muuttujana suotuisa perhetausta -muuttuja. Havaittiin, että lapsen suotuisa perhetausta selitti lapsen vertaisryhmän hyljeksintää tilastollisesti merkitsevästi ($\beta = -.09$, $p < .05$) ja mallin selitysasteeksi tuli 1 %. Eli mitä suotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä vähemmän hän kokee vertaisryhmän hyljeksintää ensimmäisellä luokalla.

Taulukko 5. Lapsen perhetaustan ja sosiaalisten taitojen, kavereiden perhetaustan ja sosiaalisten taitojen sekä vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän väliset korrelaatiot (Spearman)

	lapsen sosiaaliset taidot	yhteistyötaidot	empaattisuus	impulsiivisuus	häiritsevyys	kavereiden suotuisa perhetausta	kavereiden epäsuotuisa perhetausta	kavereiden sosiaaliset taidot	hyväksyntä	hyljeksintä
suotuisa perhetausta	.12**	.11**	.07	-.12**	-.06	.02	-.12**	.01	.04	-.08
epäsuotuisa perhetausta	-.11**	-.06	-.08*	.12**	.10*	-.11*	.18***	-.06	-.03	.07
lapsen sosiaaliset taidot	-	.64***	.86***	-.83***	-.79***	-.01	-.03	.35***	.14***	-.10**
yhteistyötaidot	.64***	-	.59***	-.28***	-.21***	.02	-.05	.22***	.13***	-.01
empaattisuus	.86***	.59***	-	-.57***	-.55***	-.02	-.01	.24***	.09*	-.07+
impulsiivisuus	-.83***	-.28***	-.57***	-	.76***	-.00	.04	-.30***	-.12**	.14***
häiritsevyys	-.79***	-.21***	-.55***	.76***	-	-.02	.03	-.33***	-.09**	.12***
kavereiden suotuisa perhetausta	-.01	.02	-.02	.00	-.02	-	-.42***	.05	.04	.01
kavereiden epäsuotuisa perhetausta	-.03	-.05	-.01	-.04	-.03	-.42***	-	-.07+	-.02	.03
kavereiden sosiaaliset taidot	.35***	.22***	.24***	.30***	.33***	.05	-.07	-	-.02	-.02

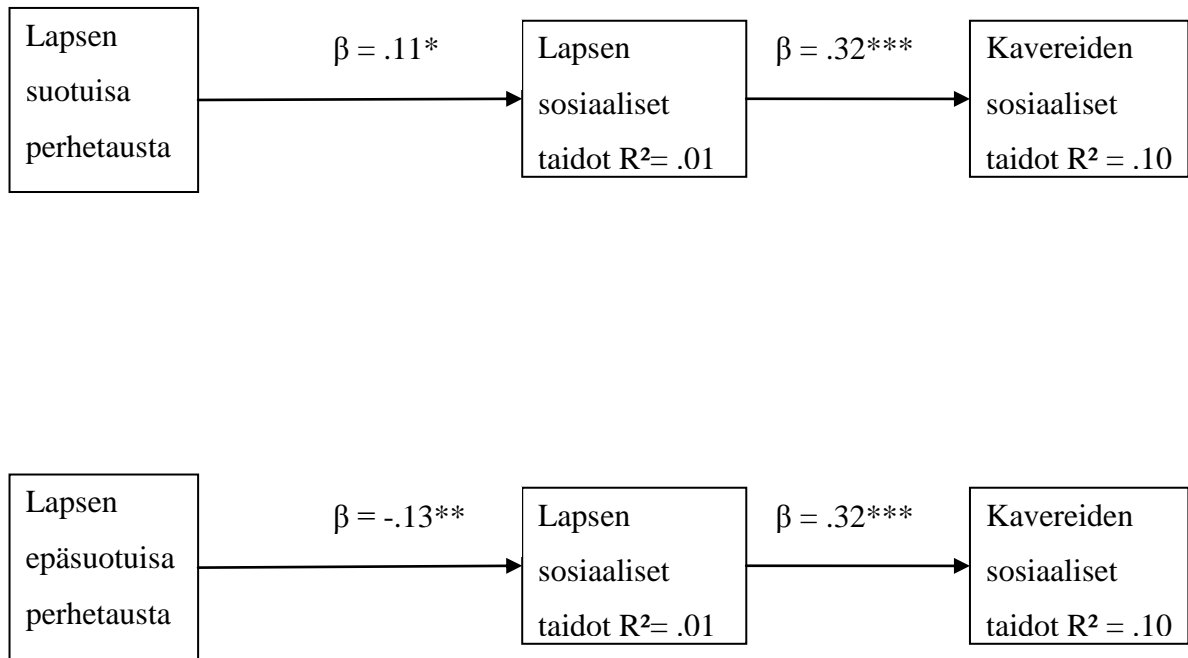
* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$; + $p < .10$

3.5. Sosiaaliset taidot välittävänä tekijänä

Lopuksi tarkasteltiin lapsen sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta lapsen perhetaustan ja kavereiden valinnan välillä sekä lapsen perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välillä. Taulukossa 5 on esitetty Spearmanin korrelaatiokertoimet näille muuttujille. Yhteyksiä tarkasteltiin hierarkisen regressioanalyysin avulla niiden muuttujakombinaatioiden kohdalla, joilla Baronin ja Kennyn (1986) mukaiset mediaattorivaikutuksen alkuehdot täytyivät eli, että riippumaton ja riippuva muuttuja korreloivat keskenään sekä myös mahdollisen yhteyttä välittävän muuttujan kanssa. Välittävää vaikutusta tarkasteltiin myös MacKinnonin ym. (2002) asettamien alkuehtojen mukaisesti eli, että riippumattoman ja riippuvan muuttujan välinen korrelaatio ei ole välttämätön, jos kummatkin muuttujat ovat yhteydessä välittävään muuttujaan. Tämän lisäksi välittäjävaikutusten tilastollista merkitsevyyttä tarkasteltiin Sobelin testin avulla (Soper, 2013). Testi perustuu standardoimattomiin regressiokertoimiin, jotka saadaan erillisten regressioanalyysien avulla.

Sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta perhetaustan ja kavereiden valinnan välillä tutkittiin MacKinnonin ym. (2002) ehtojen mukaan, sillä yhdessäkään muuttujakombinaatiossa ei täytynyt Baronin ja Kennyn (1986) mukaiset mediaatiovaikutuksen alkuehdot. Näin ollen sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta tarkasteltiin erillisissä regressioanalyyseissa, jotka tehtiin riippumattoman ja välittävän muuttujan sekä välittävän ja riippuvan muuttujan välillä. Muuttujakombinaatioiden regressiokertoimet ovat esitetty kuviossa 1 ja ne olivat tilastollisesti merkitseviä. Kuvioista 1 havaitaan, että suotuisa perhetausta oli positiivisessa yhteydessä lapsen sosiaalisiin taitoihin ja sosiaaliset taidot olivat positiivisessa yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin. Täten voidaan todeta, että mitä suotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä kehittyneemmät sosiaaliset taidot sekä lapsella että hänen valitsemillaan kavereilla on. Kuvioista 1 havaitaan myös, että epäsuotuisa perhetausta oli negatiivisessa yhteydessä lapsen sosiaalisiin taitoihin ja sosiaaliset taidot olivat positiivisessa yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin. Eli mitä epäsuotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä heikommat sosiaaliset taidot sekä lapsella että hänen valitsemillaan kavereilla on. Tämä yhteys oli merkittävin kaikista tarkastelluista muuttujakombinaatioista ($p < .01$). Taulukosta 6 havaitaan, että sosiaaliset taidot olivat Sobelin testin (Soper, 2013) mukaan tilastollisesti merkitsevä välittävä tekijä kavereiden valinnassa tarkasteltaessa perhetaustan ja lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisten taitojen yhteyttä. Sosiaaliset taidot eivät välittäneet perhetaustan ja lapsen valitsemien kavereiden perhetaustan välistä yhteyttä.

Kuvio 1. Lapsen perhetaustan yhteys kavereiden valintaan sosiaalisten taitojen perusteella kun välittävänä tekijänä ovat lapsen sosiaaliset taidot

Taulukko 6. Sosiaalisten taitojen ja lapsen impulsiivisuuden välittävä merkitsevyys Sobelin testin mukaan (Soper, 2013)

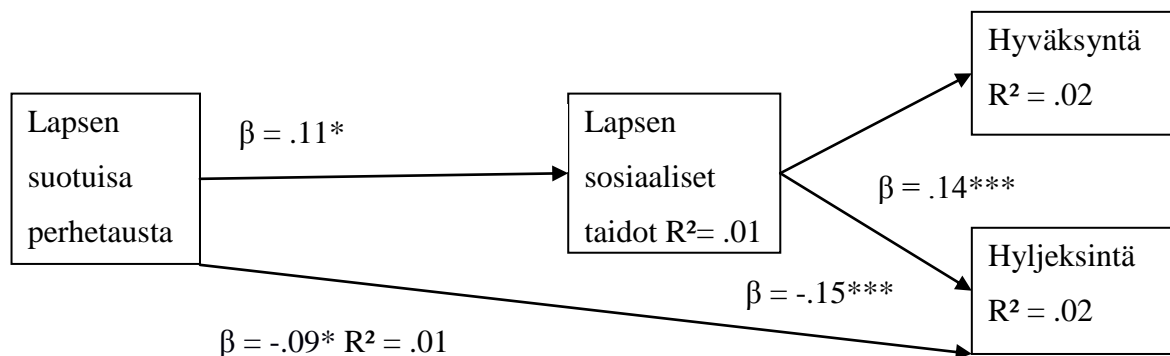
Suorat yhteydet	A	B	s. e a	s.e b	z
Perheen suotuisuus → Sosiaaliset taidot → Hyljeksintä	.06	-.28	.02	.06	2.2*
Perheen suotuisuus → Impulsiivisuus → Hyljeksintä	-.08	.22	.03	.05	-2.2*
Epäsuorat yhteydet					
Perheen suotuisuus → Sosiaaliset taidot → Kavereiden sosiaaliset taidot	.06	.24	.02	.03	2.5*
Perheen epäsuotuisuus → Sosiaaliset taidot → Kavereiden sosiaaliset taidot	-.08	.24	.03	.03	-3.0**
Perheen suotuisuus → Sosiaaliset taidot → Hyväksyntä	.06	.26	.02	.06	2.2*
Perheen epäsuotuisuus → Sosiaaliset taidot → Hyväksyntä	-.08	.26	.03	.06	-2.5*
Perheen epäsuotuisuus → Sosiaaliset taidot → Hyljeksintä	-.08	-.28	.03	.06	-2.6*

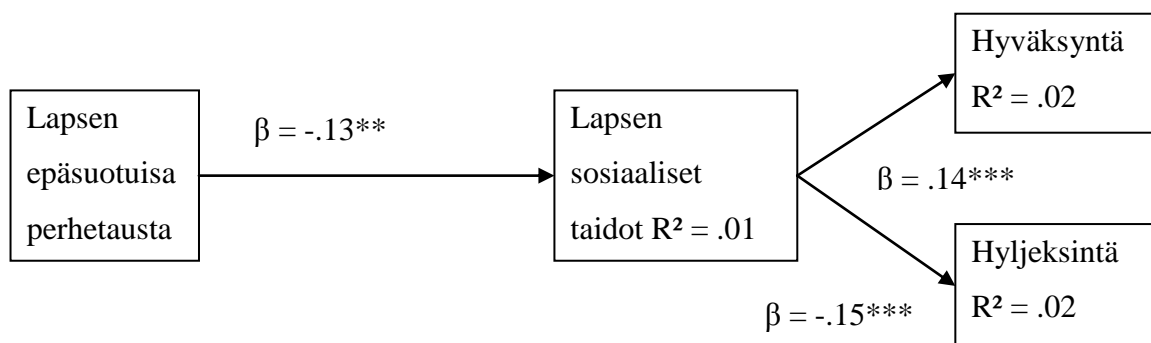
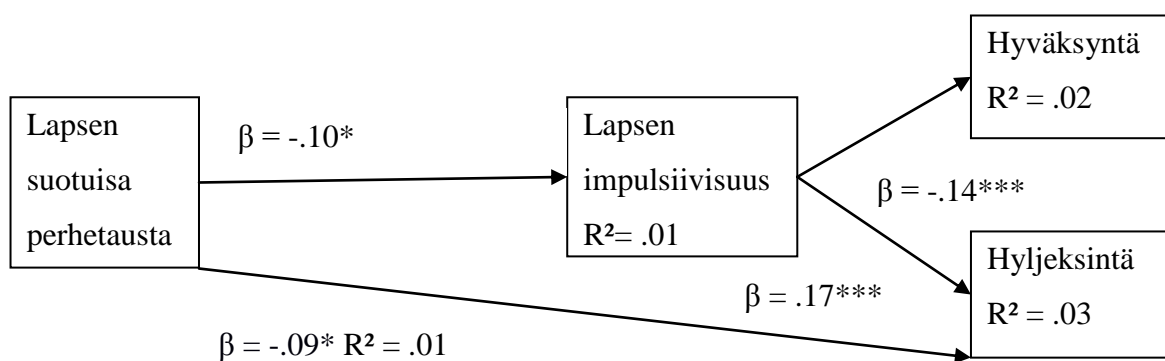
A= selittävän ja välittävän muuttujan välinen beeta-kerroin, B= välittävän ja selitettävän muuttujan välinen beeta-kerroin, s.e a= selittävän ja välittävän muuttujan välinen keskivirhe, s.e b= välittävän ja selitettävän muuttujan välinen keskivirhe, z= Sobelin testin mukainen z-arvo

* $p < .05$; ** $p < .01$

Seuraavaksi tutkittiin sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta lapsen perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välillä. Tarkasteltavat yhteydet ja regressiokertoimet ovat esitetty kuviossa 2. Baronin ja Kennyn (1986) mukaiset mediaation alkuehdot täyttyivät lapsen suotuisan perhetaustan, lapsen sosiaalisten taitojen ja vertaisryhmän hyljeksinnän välillä sekä lapsen suotuisan perhetaustan, lapsen impulsiivisuuden ja vertaisryhmän hyljeksinnän välillä. Sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta suotuisan perhetaustan ja hyljeksinnän välillä tarkasteltiin hierarkisen regressioanalyysin avulla. Ensimmäisellä askeleella tarkasteltiin suotuisan perhetaustan vaikutusta vertaisryhmän hyljeksintään ja toisella askeleella malliin lisättiin lapsen sosiaaliset taidot. Taulukosta 7 havaitaan, että suotuisa perhetausta selitti tilastollisesti merkitsevästi lapsen hyljeksinnän vaihtelusta 0.7 %. Selitysaste nousi 1.9 %:iin, kun malliin lisättiin lapsen sosiaaliset taidot. Sosiaalisten taitojen osittaista välittävää vaikutusta puolsi regressioanalyysin toisella askeleella havaittu riippumattoman ja riippuvan muuttujan välisen yhteyden hienoinen heikentyminen, kun malliin lisättiin lapsen sosiaaliset taidot (Baron & Kenny, 1986). Hierarkisella regressioanalyysillä muodostettiin vielä toinen edellistä vastaava malli, jossa tarkasteltiin lapsen impulsiivisuuden välittävää vaikutusta suotuisan perhetaustan ja hyljeksinnän välillä. Kun mallissa huomioitiin impulsiivisuuden vaikutus, mallin selitysaste nousi 0.7 %:sta 2.2 %:iin (taulukko 7). Riippumattoman ja riippuvan muuttujan välisen korrelaation hienoinen heikentyminen kertoo impulsiivisuuden osittaisesta mediaatiosta (Baron & Kenny, 1986).

Kuvio 2. Lapsen perhetaustan yhteys hyväksyntään ja hyljeksintään kun välittävänä tekijänä ovat lapsen sosiaaliset taidot tai impulsiivisuus

Taulukko 7. Hierarkisen regressioanalyysin tulokset lapsen suotuisan perhetaustan yhteydestä vertaisryhmän hyljeksintään kun välittävänä tekijänä ovat lapsen sosiaaliset taidot tai impulsiivisuus

		Hyljeksintä		
		β	R^2	ΔR^2
Askel 1.	Perheen suotuisuus	-.09*	.01	.01
Askel 2.	Perheen suotuisuus	-.08*		
	Lapsen sosiaaliset taidot	-.12**	.02	.01**
Askel 1.	Perheen suotuisuus	-.09*	.01	.01
Askel 2.	Perheen suotuisuus	-.08*		
	Lapsen impulsiivisuus	.13**	.02	.02**

β = standardoitu regressiokerroin mallin viimeiseltä askeleelta, ΔR^2 = selityksasteen (R^2) muutos, kun kaikki askeleen muuttujat ovat mukana.

* $p < .05$; ** $p < .01$

Baronin ja Kennyn (1986) alkuehdot täyttäviä muuttujakombinaatioita ja niissä ilmentynyttä hienoista sosiaalisten taitojen ja impulsiivisuuden välittävää vaikutusta tarkasteltiin vielä Sobelin testin avulla (Soper, 2013). Taulukosta 6 havaitaan, että sosiaaliset taidot olivat Sobelin testin perusteella tilastollisesti merkitsevä välittävä tekijä ($p < .05$). Lapsen sosiaaliset taidot siis välittivät suotuisan perhetaustan yhteyttä lapsen vertaisryhmän hyljeksintään siten, että suotuisa perhetausta oli positiivisessa yhteydessä lapsen sosiaalisiin taitoihin ja sosiaaliset taidot ja suotuisa perhetausta olivat negatiivisessa yhteydessä vertaisryhmän hyljeksintään. Eli lapsen perhetaustan ollessa suotuisa, on lapsella myös kehittyneemmät sosiaaliset taidot ja täten hän kokee vähemmän vertaisryhmän hyljeksintää. Taulukosta 6 havaitaan, että myös impulsiivisuus oli Sobelin testin mukaan tilastollisesti merkitsevä välittävä tekijä ($p < .05$). Suotuisan perhetaustan vaikutus välittyi impulsiivisuuden kautta lapsen vertaisryhmän hyljeksintään siten, että suotuisa perhetausta oli negatiivisessa yhteydessä sekä impulsiivisuuteen että vertaisryhmän hyljeksintään ja impulsiivisuus oli positiivisessa yhteydessä vertaisryhmän hyljeksintään. Eli mitä vähemmän suotuisia perhetekijöitä lapsella on, niin sitä impulsiivisempi lapsi on ja mitä impulsiivisempi lapsi on, niin sitä enemmän hän kokee vertaisryhmän hyljeksintää.

Muuttujakombinaatioita, joissa Baronin ja Kennyn (1986) mukaiset alkuehdot eivät toteutuneet, tarkasteltiin MacKinnonin ym. (2002) ehtojen mukaan. Kuviosta 2 havaitaan, että lapsen perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välinen yhteys välittyi lapsen sosiaalisten taitojen kautta. Taulukosta 6 nähdään, että sosiaaliset taidot olivat Sobelin testin mukaan tilastollisesti merkitsevä välittävä tekijä näissä muuttujakombinaatioissa. Eli suotuisa perhetausta oli positiivisessa yhteydessä lapsen sosiaalisiin taitoihin ja hyvät sosiaaliset taidot olivat yhteydessä vertaisryhmän hyväksyntään. Näin ollen mitä suotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä paremmat sosiaaliset taidot lapsella on ja sitä hyväksytympi lapsi on vertaisryhmässään. Toisaalta lapsen epäsuotuisa perhetausta oli negatiivisessa yhteydessä sosiaalisiin taitoihin ja heikot sosiaaliset taidot olivat yhteydessä vertaisryhmän hyljeksintään. Eli mitä epäsuotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä heikommat sosiaaliset taidot hänellä on ja mitä heikommat sosiaaliset taidot lapsella on, niin sitä enemmän hän kokee vertaisryhmän hyljeksintää.

4. POHDINTA

Tutkimuksemme tavoitteena oli tarkastella lapsen perhetaustan merkitystä kavereiden valinnassa ja vertaisryhmän hyväksynnässä ja hyljeksinnässä koulupolun alussa. Perhetaustaa tarkasteltiin tutkimalla suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden määrää ja niiden kasaantumista. Suotuisan ja epäsuotuisan perhetausta -muuttujien taustalla olivat äidin lämpimyys, masennusoireet, koulutustausta ja perhemuoto. Tutkimuksessa tarkasteltiin, muistuttavatko lapset ensimmäisellä luokalla valitsemiaan kavereita perhetaustan ja esiopetuksessa mitattujen sosiaalisten taitojen suhteen. Tämän lisäksi tarkasteltiin, onko lapsen perhetaustalla yhteyttä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin. Kiinnostuksen kohteena oli myös selvittää, miten perhetausta on yhteydessä lapsen vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään. Lopuksi tarkasteltiin, välittävätkö lapsen sosiaaliset taidot lapsen perhetaustan ja kavereiden valinnan sekä perhetaustan ja hyväksytyksi ja hyljeksityksi tulemisen välisiä yhteyksiä.

Tutkimustuloksissamme korostui lasten sosiaalisten taitojen ja epäsuotuisan perhetaustan merkittävyys lapsen kehittyvissä vertaissuhteissa koulupolun alussa. Tulokset osoittivat lasten muistuttavan valitsemiaan kavereita erityisesti sosiaalisten taitojen ja myös epäsuotuisan perhetaustan perusteella. Suotuisasta perhetaustasta tulevat lapset eivät muistuttaneet valitsemiaan kavereita perhetaustansa perusteella, mutta heidän havaittiin kokevan vertaisryhmässään vähemmän hyljeksintää. Lopuksi havaittiin, että sosiaaliset taidot välittävät lapsen perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välistä yhteyttä. Tämän lisäksi sosiaalisten taitojen havaittiin välittävän yhteyttä perhetaustan ja kavereiden valinnan välillä.

4.1. Perhetaustan ja sosiaalisten taitojen merkitys lapsen kavereiden valinnassa

Tutkimuksessamme selvitettiin, muistuttavatko lapset valitsemiaan kavereita perhetaustan perusteella. Tulosten perusteella samanlaisuus vaikuttaa ohjaavan lasten kavereiden valintaa (Epstein, 1989; Kupersmidt ym., 1995). Lasten havaittiin muistuttavan valitsemiaan kavereita epäsuotuisan perhetaustan perusteella (Brown ym., 1993; Kerr 2003; Kiuru, 2008), mikä tuki asetettua hypoteesia. Eli mitä epäsuotuisammasta perheestä lapsi tulee, niin sitä epäsuotuisammasta perhetaustasta myös hänen kaverinsa tulevat. Syynä siihen, miksi epäsuotuisasta perhetaustasta tulevat lapset valitsevat kavereikseen epäsuotuisasta perhetaustasta tulevia lapsia voi olla, että

perheen epäsuotuisuus-tekijät vaikeuttavat lapsen kaverisuhteiden solmimista suotuisasta perhetaustasta tulevien vertaisten kanssa. Lapset hakeutuvat mahdollisesti heille tutunomaiseen kontekstiin kun he valitsevat kavereikseen myös epäsuotuisasta perhetaustasta tulevia lapsia (Kerr ym., 2003). Epäsuotuisasta perhetaustasta tulevilla lapsilla kouluun sopeutuminen voi olla haastavampaa kuin muilla, minkä vuoksi he valitsevat kavereikseen lapsia, joilla on samanlaisia vaikeuksia. Kun lapsi valitsee kavereikseen lapsen, joka jakaa samanlaisen epäsuotuisan perhetaustan, valitut kaverit eivät todennäköisesti herätä heissä negatiivisia tunteita kuten huonommuuden kokemusta (Kerr ym., 2003). Kavereiden valinnan taustalla havaittu perheen epäsuotuisuuden merkittävyys voi myös selittyä vanhemmuuden välillisillä vaikutuksilla (Ladd & Petit, 2002). Välilliset vaikutukset tulevat esiin vanhemman määrittellessä perheen asuinalueen ja lapsen harrastukset (Epstein, 1989; Putallaz & Heflin, 1990). Mahdollisesti epäsuotuisasta perhetaustasta tulevat lapset asuvat alhaisemman tulotason asuinalueilla ja jakavat samanlaiset vapaa-ajanviettotavat, ja tämän vuoksi he ovat myös koulukavereita keskenään.

Suotuisasta perhetaustasta tulevat lapset eivät kuitenkaan muistuttaneet valitsemiaan kavereita perhetaustan perusteella, mikä oli ristiriidassa oletusten kanssa (Brown ym., 1993; Kiuru, 2008). Tästä huolimatta havaittiin, että mitä suotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä vähemmän epäsuotuisasta perhetaustasta hänen kaverinsa tulevat. Koulupolun alussa kavereiden valinta tapahtuu harvoin syvällisempien ominaisuuksien kuten perhetaustaan sidottujen arvojen ja asenteiden perusteella (Epstein, 1989), minkä vuoksi suotuisat perhetekijät eivät vielä tässä vaiheessa korostu kavereiden valinnassa. Koulupolun alussa kavereiden valinnassa korostuvat pitkälti konkreettinen tekeminen ja leikki (Aboud & Mendelson, 1996) joissa esimerkiksi sosiaaliset taidot ja lapsen ulkoiset tekijät ovat tärkeässä roolissa. Perheen suotuisuus-tekijät saattavat vaikuttaa kavereiden valintaan voimakkaammin nuoruusikäisillä kuin pienillä lapsilla (Brown ym., 1993; Kerr ym., 2003; Kiuru, 2008), sillä nuoruusikäiset hakevat kaverisuhteiltaan syvempää läheisyyttä ja arvostavat kaverin samanlaista arvomaailmaa (Epstein, 1989). Toisaalta syynä siihen, etteivät suotuisasta perhetaustasta tulevat lapset valitse kavereikseen epäsuotuisasta perhetaustasta tulevia lapsia voi olla, että epäsuotuisasta perhetaustasta tulevat lapset laukaisevat negatiivisia tunneassosiaatioita suotuisan perhetaustan omaavilla lapsilla (Kerr ym., 2003). Suotuisasta perhetaustasta tulevat lapset voivat vältellä epäsuotuisasta perhetausta tulevia lapsilla, sillä epäsuotuisasta perhetaustasta tulevien lasten käyttäytyminen ja ajatusmaailma saattavat tuntua heille vieraalta.

Tämän lisäksi tutkittiin, muistuttavatko lapset valitsemiaan kavereita sosiaalisten taitojen perusteella. Tulokset tukivat hypoteesia, sillä lasten havaittiin muistuttavan valitsemiaan kavereita siten, että mitä heikommat sosiaaliset taidot lapsella on, niin sitä heikommat taidot myös hänen

valitsemillaan kavereilla on ja päinvastoin (Farver, 1996; Haselager ym., 1998; Newcomb ym. 1999; Pijl, 2011; Poulin ym. 1997). Voimakkaimmin lapset muistuttivat valitsemiaan kavereita häiritsevyyden suhteen, mikä tukee aiempia tutkimuksia antisosiaalisen käyttäytymisen merkitsevyyttä (Farver 1996; Haselager ym., 1998; Newcomb, 1999; Poulin ym., 1997). Voi olla, että lapsilla, joilla on heikot sosiaaliset taidot, on vertaisryhmässään vain vähän vertaisia, jotka pitävät heistä esimerkiksi korkean häiritsevyyden takia. Tulokset herättävät huolta suotuisten ja epäsuotuisten tekijöiden kasaantumisesta. Kaverit, jotka jakavat heikot sosiaaliset taidot, saattavat vahvistaa toisissaan antisosiaalista käyttäytymistä (Dishion ym., 1994). Antisosiaalisella käyttäytymisellä, joka ilmenee muun muassa sisään- ja ulospäinsuuntautuvana oirehdintana, voi taas olla kauaskantoisia negatiivisia seurauksia lapsen kehityksessä (Coie & Kupersmidt, 1983; Dodge ym., 1990; Ladd, 2005; Parker & Asher, 1987). Toisaalta taas kaverit, jotka jakavat hyvät sosiaaliset taidot, vahvistavat toisissaan prososiaalista käyttäytymistä jo varhaisessa vaiheessa eli koulupolun alussa (Brendgen ym., 1999). Tässä tapauksessa samanlaisuus on lapsen kehitystä edesauttavaa, sillä suotuisissa kaverisuhteissa lapsi saa mahdollisuuden kehittää sosiaalisia taitojaan ja itsetuntemusta (Epstein 1989; Hartup & Stevens, 1997).

Tutkimuksessamme tarkasteltiin myös, onko perhetausta yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin. Tulokset eivät tukeneet asetettua hypoteesia siitä, että perhetausta olisi suoraan yhteydessä lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisiin taitoihin (Kerr ym., 2003). Viitteitä havaittiin kuitenkin lapsen epäsuotuisan perhetaustan suorasta negatiivisesta yhteydestä lapsen valitsemien kavereiden yhteistyötaitoihin, mikä tuli esiin myös Dunnin ym. (1998) tutkimuksessa. Eli mitä epäsuotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä heikommat yhteistyötaidot lapsen valitsemilla kavereilla on. Herääkin huoli, että epäsuotuisassa perhetaustassa varttuvalla lapsella olisi rajatummat mahdollisuudet solmia kaverisuhteita sosiaalisesti taitavien vertaisten kanssa ja täten harjoitella yhteistyötaitoja. Yhteistyötaitojen ajatellaan kuitenkin olevan merkittävässä roolissa koulupolun alussa kouluympäristöön ja vertaisryhmään sopeutumisessa (Rubin ym., 2006).

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös sosiaalisten taitojen välittävää vaikutusta perhetaustan ja lapsen kavereiden valinnan välillä. Sosiaalisten taitojen havaittiin välittävän perhetaustan ja lapsen valitsemien kavereiden sosiaalisten taitojen välisiä yhteyksiä, mikä oli asetetun hypoteesin mukaista (Brown ym., 1993). Vaikuttaa siltä, että suotuisasta perhetaustasta tulevilla lapsilla on kehittyneemmät sosiaaliset taidot (Eisenberg ym., 2006; Pettit ym., 1997). Täten he valitsevat kavereikseen lapsia, joilla on myös hyvät sosiaaliset taidot (Pijl ym., 2011). Toisaalta taas epäsuotuisasta perhetaustasta tulevilla lapsilla on heikommat sosiaaliset taidot (Goodman ym., 1993; Goodman & Gotlib, 1999), minkä vuoksi he solmivat kaverisuhteita lasten kanssa, joilla on

myös heikot sosiaaliset taidot (Pijl ym., 2011). Sosiaaliset taidot eivät kuitenkaan välittäneet yhteyttä perhetaustan ja lapsen valitsemien kavereiden perhetaustan välillä, mikä ei tukenut asetettua hypoteesia. Tulos on mielenkiintoinen, sillä aiemmin lasten kuitenkin havaittiin muistuttavan valitsemiaan kavereita epäsuotuisan perhetaustan perusteella. Tuloksen taustalla on mahdollisesti muita voimakkaampia välittäviä tekijöitä tai perhetaustaan liittyviä välillisiä tekijöitä kuten asuinalue (Epstein, 1989; Putallaz & Heflin, 1990).

4.2. Perhetaustan merkitys lapsen vertaisryhmän hyväksynnässä ja hyljeksinnässä

Tutkimuksen tavoitteena oli myös selvittää, kuinka lapsen perhetausta on yhteydessä lapsen vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään. Hypoteesien ja aikaisempien tutkimusten (esim. Pettit ym., 1997) mukaisesti suotuisan perhetaustan havaittiin olevan yhteydessä vertaisryhmän hyljeksintään siten, että mitä suotuisammasta perhetaustasta lapsi tulee, niin sitä vähemmän hän kokee vertaisryhmän hyljeksintää. Täten voidaan olettaa perheen suotuisuustekijöiden kuten äidin lämpimyden tai korkean sosioekonomisen aseman suojaavan lasta vertaisten hyljeksinnältä (Aunola & Nurmi, 2005; Dunn ym., 1998; Pettit ym., 1997). Epäsuotuisa perhetausta ei kuitenkaan ollut yhteydessä vertaisryhmän hyljeksintään, mikä oli asetetun hypoteesin vastainen tulos. Toisaalta hypoteesien vastaisesti kumpikaan, suotuisa eikä epäsuotuisa perhetausta ollut yhteydessä lapsen vertaisryhmän hyväksyntään. Sekä hyväksynnän että hyljeksinnän taustalla voidaan ajatella olevan myös monia muita perhekontekstiin ja lapseen liittyviä tekijöitä, joita tässä tutkimuksessa ei huomioitu. Monenlaiset lapsen piirteet kuten oppimisvaikeudet (Dishion, 1990) tai lapsen heikko minäkuva (Salmivalli, 2005), voivat olla myös vertaisryhmän hyljeksinnän taustalla.

Tutkimuksessamme tarkasteltiin myös, välittävätkö lapsen sosiaaliset taidot perhetaustan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välisiä yhteyksiä. Aiemmat tutkimukset ovat nostaneet esiin sosiaalisten taitojen merkittävyyden vertaisryhmän hyväksynnässä ja hyljeksinnässä (Denham ym., 1990; Denham & Holt, 1993; Ladd ym., 1999; McDowell & Parke, 2009; Newcomb ym., 1993). Tutkimuksessamme havaitsimme asetettujen hypoteesien mukaisesti sosiaalisten taitojen välittävän suotuisan perhetaustan ja lapsen vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välisiä yhteyksiä. Vaikuttaisi siltä, että suotuisasta perhetaustasta tulevilla lapsilla on paremmat sosiaaliset taidot, minkä vuoksi lapset kokevat enemmän vertaisryhmän hyväksyntää ja vähemmän vertaisryhmän hyljeksintää. Tutkimustuloksia tukee Putallazin ja Heflinin (1990) mukaisesti se, että lapset pyrkivät mallintamaan äidin sosiaalista käyttäytymistä, mitä kautta äidin sosiaaliset tiedot ja

taidot siirtyvät lapselle. Lämpimyyttä osoittavat, psyykkisesti hyvinvoivat ja korkeasti koulutetut äidit ovat omassa vertaisryhmässään hyväksytyjä, mikä tarjoaa lapselle positiivisen vuorovaikutusmallin ja pohjan sosiaalisten taitojen oppimiselle ja onnistuneille vertaissuhteille (Putallaz & Heflin, 1990).

Tutkimuksessamme havaitsimme asetettujen hypoteesien mukaisesti sosiaalisten taitojen välittävän myös epäsuotuisan perhetaustan ja lapsen vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän välisiä yhteyksiä. Epäsuotuisasta perhetaustasta tulevilla lapsilla on heikommat sosiaaliset taidot, minkä vuoksi he kokevat enemmän vertaisryhmän hyljeksintää ja vähemmän vertaisryhmän hyväksyntää. Tämän lisäksi havaitsimme impulsiivisuuden olevan merkittävä välittävä tekijä lapsen perhetaustan ja vertaisryhmän hyljeksinnän välillä. Eli mitä suotuisampi lapsen perhetausta on, niin sitä vähemmän impulsiivisesti lapsi käyttäytyy ja sitä vähemmän hän kokee vertaisryhmän hyljeksintää. Gomesin ja Lieveysin (2008) tutkimustulokset osoittivat, että viisi- ja kuusivuotiaiden lasten korkea impulsiivisuus oli yhteydessä vertaisryhmän hyljeksintään ja vähäinen impulsiivisuus oli yhteydessä vertaisryhmän hyväksyntään, mikä on yhdenmukaista tulostemme kanssa. Vertaiset kokevat mahdollisesti impulsiiviset lapset ärsyttävinä ja arvaamattomina, mikä voi olla hyljeksinnän taustalla. Epäsuotuisasta perhetaustasta tulevilla ja vertaisryhmän hyljeksintää kokevilla lapsilla on kaiken kaikkiaan rajoitetut mahdollisuudet positiiviseen vuorovaikutukseen ikätovereiden kanssa (Pettit ym., 1988), mikä voi aiheuttaa sosiaalisten taitojen kehittymisen kannalta negatiivisen kehän. Vertaisten hyljeksintä voi olla erityisen haitallista koulunkäynnin alkuvaiheessa, sillä se, miten lapsi sopeutuu vertaisryhmään, on yhteydessä myöhempään koulumenestykseen ja hyvinvointiin aikuisiällä (Ladd, 1990; Ladd ym., 1999; Kupersmidt & Coie, 1990; Parker & Asher, 1987). Aiempien tutkimusten mukaan vertaisryhmän suhtautuminen lapseen on melko pysyvää jo varhaisessa vaiheessa (Denham ym., 1990; O'Neil ym., 1997), mikä tukee kehäajattelua niin positiivisessa kuin negatiivisessa mielessä. Tulokset herättävätkin huolta suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kasaantumisesta ja kasaantumisen välittymisestä sosiaalisten taitojen kautta lapsen vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään.

4.3. Tutkimuksen rajoitukset, vahvuudet ja jatkotutkimuksen tarve

Tutkimukseemme liittyy tiettyjä rajoituksia. Ensinnäkin lasten sosiaalisia taitoja on arvioitu esikouluopettajien taholta, vaikka MASK-arviointikyselyn teettäminen myös lapsille, heidän vanhemmilleen ja vertaisille voisi antaa kattavamman kuvan lapsen sosiaalisista taidoista (Kaukiainen ym., 2005). Toiseksi kavereiden valinnassa ei eritelty ei-vastavuoroisia ja vastavuoroisia kaverisuhteita. Näin ollen lapset ovat saattaneet nimetä kavereikseen todellisten kavereiden lisäksi myös joitakin sellaisia lapsia, joiden kanssa he haluaisivat olla kavereita (Gifford-Smith & Brownell, 2003).

Tutkimuksessamme perhetekijöiden tutkimiseen liittyy myös tiettyjä rajoituksia kuten itsearvioinnit koskien vanhemmuustyylejä, vanhemman masennusoireita ja vanhemman sosioekonomista asemaa. Itsearviointeja käytettäessä vastausten todenmukaisuuden arvioiminen on haastavaa, sillä joillekin vanhemmille voi olla vaikeaa arvioida itseään totuudenmukaisesti. He saattavat myös haluta antaa itsestään todellista positiivisemmän kuvan. Tulee myös huomioida, että vanhemman masennusoireita on kartoitettu pelkästään neljällä kysymyksellä, minkä perusteella on vielä haastavaa saada totuudenmukainen kuva masennusoireilusta. Tutkimuksemme rajoituksena on myös se, että tutkimuksemme kattaa pelkästään äitien vastaukset, koska isien vastausprosentti jäi pieneksi. Rajoituksena on niin ikään kohtalainen määrä puuttuvaa tietoa äideiltä. Kyselyyn vastaamatta jättäneet äidit saattoivat olla juuri niitä, joilla oli masennusoireista tai muita epäsuotuisuustekijöitä, minkä vuoksi he eivät olleet halukkaita ja motivoituneita vastaamaan kyselyyn. Tämän vuoksi perheen epäsuotuisuustekijöiden määrä saattoi jäädä todellisuutta pienemmäksi. Tilastollisia rajoituksia tarkasteltaessa tulisi huomioida pieniksi jääneet regressiokertoimet ja selitysasteet. Pienten regressiokertoimien ja selitysasteiden taustalla voi mahdollisesti olla perhetausta -muuttujan heikohko validiteetti, joka voi olla seurausta siitä, että tietoa on saatu pelkästään kyselylomakkeiden avulla. Voi myös olla, että ilmiötä selittävät muut tekijät, joita tutkimuksessamme ei huomioitu. Olisikin ollut mielenkiintoista sisällyttää perhetausta -muuttujiin vielä kattavammin suotuisuus ja epäsuotuisuus -tekijöitä kuten perheen taloudellinen tilanne.

Perhetausta -muuttujiin liittyy sekä rajoituksia että vahvuuksia. Perhetausta -muuttujien avulla ei saatu tarkemmin selville, mikä yksittäinen ulottuvuus vaikutti vertaisryhmän hyväksyntään ja hyljeksintään tai kavereiden valintaan. Toisaalta taas aiemmissa tutkimuksissa on yleisesti tarkasteltu yksittäisiä perhetekijöitä ja tutkittu niiden vaikutuksia lasten vertaissuhteisiin, jolloin kumulatiivisuuden tarkastelu on jäänyt vähäisemmälle huomiolle. Tutkimuksemme vahvuutena

onkin suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kasaantumisen tarkastelu ja kasaantumisen vaikutuksen tutkiminen lapsen vertaissuhteissa. Tutkimuksessamme määrittelimme perhetekijöitä joko suotuisiksi tai epäsuotuisiksi, mikä voi aiheuttaa eettisen ongelman sen suhteen, kenellä on oikeus määritellä lapsen kehityksen kannalta suotuisia ja epäsuotuisia tekijöitä. Vaikka aiempien tutkimusten mukaan vanhemman vähäisen lämpimyden on havaittu olevan haitallista lapsen kehitykselle (Eisenberg ym., 2006), on kuitenkin haastavampaa määritellä, millainen perherakenne on suotuisa lapsen kehitykselle nyky-yhteiskunnassa, jossa perheiden monimuotoisuus on yleistä. Tutkimuksemme yhtenä vahvuutena on kavereiden valinnan ja vertaisryhmän hyväksynnän ja hyljeksinnän tarkastelu heti koulupolun alussa. Tällöin lapsen kavereiden valinnassa samanlaisuus on merkittävä valintakriteeri ja havaittu samanlaisuus kaverisuhteissa ei ole niin voimakkaasti vaikutuksesta johtuvaa (Ennett & Bauman, 1994; Kandel, 1978). Käyttämämme Alkuportaatt -aineiston vahvuus on sen suuressa otoskoossa, mikä mahdollistaa tutkimustulosten yleistettävyyden samankaltaisissa kulttuureissa kuten muissa Pohjoismaissa eläviin lapsiin.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tarkastella Alkuportaatt -tutkimusaineistoa keskittyen havaittujen yhteyksien kehittymiseen lasten varttuessa. Tämä olisi tarpeellista, jotta vertaissuhteiden kehittymistä voitaisiin ymmärtää entistä laaja-alaisemmin. Olisi esimerkiksi mielenkiintoista tutkia, muuttuuko perhetaustan merkitys lapsen vertaissuhteissa alakoulun kuluessa ja lasten tullessa murrosikään. Tämän lisäksi olisi tärkeää tarkastella sosiaalisissa taidoissa tapahtuvaa kehitystä ja kehityksen merkitystä lasten vertaissuhteissa, sillä tutkimamme lapset ovat vasta koulupolun alussa ja näin ollen vasta opettelevat sosiaalisia taitoja kehittyen niissä eri tahtiin. Mahdollisesti kiinnostavaa olisi myös huomioida sukupuolierot, koska tyttöjen ja poikien vertaissuhteissa tiedetään olevan eroavaisuuksia. Sukupuolieroja voitaisiin tarkastella esimerkiksi kavereiden valinnan suhteen ja myös, että vaikuttaako perhetausta erilailla tyttöjen ja poikien vertaissuhteisiin. Sukupuolierojen huomioiminen olisi kiinnostavaa, koska perhetaustan on muun muassa havaittu vaikuttavan voimakkaammin poikien sosiaalisiin taitoihin ja vertaissuhteisiin (Dunn ym., 1998; Rigby, 1993). Lisätarkasteluna olisi myös mielenkiintoista tutkia vahvistuisivatko tutkimustuloksemme, jos tarkasteltaisiin vastavuoroisia nimeämisiä yksisuuntaisten nimeämisten sijaan.

4.4. Johtopäätökset

Tutkimuksemme tuo uutta tutkimustietoa suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kumuloitumisen merkityksestä lapsen vertaissuhteissa. Suotuisten ja epäsuotuisten perhetekijöiden kumuloituminen välittyy lapsen sosiaalisten taitojen kautta lapsen koulupolun alussa muodostuviin vertaissuhteisiin. Lapsen sosiaaliset taidot välittävät yhteyttä suotuisan perhetaustan ja kehitystä edesauttavien vertaissuhteiden sekä epäsuotuisan perhetaustan ja kehitykselle haitallisten vertaissuhteiden välillä. Tutkimuksemme lapsista suurimmalla osalla havaittiin hyvät sosiaaliset taidot ja useiden epäsuotuisten perhetekijöiden yhtä-aikainen esiintyminen perheoloissa oli harvinaisempaa. Tästä huolimatta tutkimustuloksemme herättävät huolta niiden lasten puolesta, joiden kasvuympäristöön kasaantuu epäsuotuisia perhetekijöitä. Useiden perhetekijöiden kasaantuminen saattaa johtaa lasten epätasa-arvoistumiseen jo hyvin varhaisessa vaiheessa koulupolun alussa. Epäsuotuisten perhetekijöiden kasaantumisen vuoksi lapsilla on mahdollisesti heikommat valmiudet sopeutua koulunkäyntiin ja kehittää itseään sekä akateemisesti että sosiaalisesti. Kaiken kaikkiaan lapsilla vaikuttaa olevan erilaiset lähtökohdat onnistua kehitystä edesauttavien vertaissuhteiden solmimisessa.

Suomalaisen peruskoulun periaatteena on taata lapsille tasa-arvoiset mahdollisuudet oppia ja kehittyä, missä onnistuneiden vertaissuhteiden luominen on merkittävässä roolissa (Rubin ym., 2006). Lapset tulevat hyvin erilaisista perhetaustoista julkisten palveluiden piiriin ja viettävät peruskoulussa yhdeksän vuotta vertaisten kanssa, jotka edustavat laajalti lapsen sukupolvea. Tutkimuksemme perusteella koulukontekstissa ilmenevä epätasa-arvoisuuden kasaantuminen epäsuotuisten perhetekijöiden ja heikompien sosiaalisten taitojen suhteen herättää huolta. Voisikin olla tärkeää, että esimerkiksi sosiaalisten taitojen kehitystä kyettäisiin tukemaan jo varhaisessa vaiheessa. Sosiaalisiin taitoihin kohdentuneet interventiot ovatkin olleet viime vuosikymmenten aikana tutkimuksissa kiinnostuksen kohteina (Spence, 2003). Pelkästään sosiaalisiin taitoihin vaikuttamalla on kuitenkin saatu heikkoja pitkäaikaisia tuloksia (Spence, 2003). Täten tärkeäksi nouseekin huomion kiinnittäminen lapsen ja vanhemman väliseen varhaiseen vuorovaikutukseen, joka on sosiaalisten taitojen perustana (Matza ym., 2001; Putallaz & Heflin, 1990; Rigby, 1993). Tukemalla lapsen ja vanhemman välistä varhaista vuorovaikutusta kyettäisiin todennäköisesti tarjoamaan lapselle tasa-arvoisemmat mahdollisuudet kehittyä emotionaalisesti, kognitiivisesti ja sosiaalisesti vertaisryhmänsä mukana.

LÄHTEET

- Aboud, F. E., Mendelson, M. J. (1996). Determinants of friendship selection and quality: Developmental perspectives. Teoksessa W. M. Bukowski, A. F. Newcomb & W. W. Hartup (toim.), *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence* (s. 87-112). New York: Cambridge University Press.
- Aunola, K. (2005). Kasvatus ja vanhemmuus: Tutkimuksen traditiot ja haasteet. *Psykologia*, 40, 356-369.
- Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76, 1144-1159.
- Asher, S. R., Rose, A. J., Gabriel, S. W. (2001). Peer rejection in everyday life. Teoksessa M. Leary (toim.), *Interpersonal rejection* (s.105-142). New York: Oxford University Press.
- Asher, S. R., Parkhurst, J. T., Hymel S., & Williams G. A. (1990). Peer rejection and loneliness in childhood. Teoksessa S. R. Asher & J. D. Coie (toim.), *Peer rejection in childhood* (s. 253-273). Cambridge: Cambridge university press.
- Bagwell, C. L. (2005). Friendships, Peer Networks, and Antisocial Behavior. Teoksessa J. B. Kupersmidt & K. A. Dodge (toim.), *Children's peer relations. From Development to Intervention* (s. 37-57). Washington DC: American Psychological Association.
- Barber, B. K., Stoltz, H. E., & Olsen, J. A. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, culture, and method. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70(4),1-13.
- Baron, R. & Kenny, D. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research. Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. Teoksessa W. Damon (toim.), *Child development today and tomorrow* (s. 349 – 378). San Francisco: Jossey-Bass.
- Bierman, K. L. (1987). The clinical significance and assessment of poor peer relations: Peer neglect versus peer rejection. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 8, 233-240.
- Brendgen, M., Bowen, F., Rondea, N., & Vitaro F. (1999). Effects of friends characteristics on children's social cognition. *Social Development*, 8, 41–51.
- Brown, B. B., Mounts, N., Lamborn, S. D., & Steinberg, L. (1993). Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64(2), 467-482.
- Buhs, E. S., & Ladd, G. W. (2001). Peer rejection as antecedent of young children's school adjustment: An examination of mediating processes. *Developmental psychology*, 37, 550-

- Burk, W. J., Van der Vorst, H., Kerr, M., & Stattin, H. (2012). Alcohol use and friendship dynamics: Selection and socialization in early-, middle-, and late-adolescent peer networks. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, *73*(1), 89-98.
- Cillessen A. H. (2009.) Sociometric Methods. Teoksessa K. H. Rubin, W. M. Bukowski & B. P. Laursen (toim.), *Handbook of peer interactions, relationships and groups* (s. 82-99). New York: Guilford Press.
- Cillessen, A. H., & Mayeux, L. (2004). Sociometric status and peer group behavior: Previous findings and current directions. Teoksessa J. B. Kupersmidt & K. A. Dodge (toim.). *Children's peer relations: From development to intervention* (s. 3-20), Washington, DC: American Psychological Association.
- Coie, J. D., Dodge, K. A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, *18*, 557–570.
- Coie, J. D., Dodge, K. A. & Kupersmidt, J. B. (1990). Peer group behavior and social status. Teoksessa S. R. Asher & J. D. Coie (toim.), *Peer rejection in childhood* (s. 17-59). Cambridge: Cambridge university press.
- Coie, J. D., Dodge, K. A., Terry, R., Wright, V. (1991). The role of aggression in peer relations: An analysis of of aggression episodes in boy's play groups. *Child Development*, *62*, 812-826.
- Coie, J. D., Lochman, J. E., Terry, R., & Hyman, C. (1992). Predicting early adolescent disorder from childhood aggression and peer rejection. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *60*(5), 783-792.
- Coie, J. D., & Kupersmidt, J. B. (1983). A behavioral analysis of emerging social status in boys' play groups. *Child Development*, *54*, 1400-1416.
- Conger, R., Conger, K., Elder, G., Lorenz, F., Simons, R., & Whitbeck, L. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, *63*(3), 526-541.
- Conger, R., Conger, K., Elder, G., Lorenz, F., Simons, R., & Whitbeck, L. (1993). Family economic stress and adjustment of early adolescent girls. *Developmental Psychology*, *29*(2), 206-219.
- Copeland, J. W. (2006). The relationship between academic achievement and social skills among elementary students. *ProQuest Information & Learning*, *66*.
- Coté, S., Tremblay, R. E., Nagin, D., Zoccolillo, M., & Vitaro, F. (2002). The development of impulsivity, fearfulness, and helpfulness during childhood: Patterns of consistency and change in the trajectories of boys and girls. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *43*, 609–618.

- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, *113*, 487-496.
- Deater-Deckard, K., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1998). Multiple risk factors in the development of externalizing behavior problems: Group and individual differences. *Development and Psychopathology*, *10*, 469-493.
- Denham, S. A., & Holt, R. W. (1993). Preschoolers' likability as cause or consequence of their social behavior? *Developmental Psychology*, *29*, 271-275.
- Denham, S. A., McKinley, M., Couchoud, E. A., & Holt, R. (1990). Emotional and behavioral predictors of preschool peer ratings. *Child Development*, *61*, 1145-1152.
- DeRosier, M. E., Kupersmidt, J. B., & Patterson C. J. (1994). Children's Academic and Behavioral Adjustment as a Function of the Chronicity and Proximity of Peer Rejection. *Child Development*, *65*, 1799-1813.
- Dishion, T. J. (1990). The family ecology of boys' peer relations in middle childhood. *Child Development*, *61*(3), 874-892.
- Dishion, T. J., Nelson, S., & Bullock, B., & Bernadette, M. (2004). Premature adolescent autonomy: Parent disengagement and deviant peer process in the amplification of problem behavior. *Journal of adolescence*, *27*, 515-530.
- Dishion, T. J., Patterson, G. R., & Griesler, P. C. (1994). Peer adaptations in the development of antisocial behavior: A confluence model. Teoksessa L. R. Huesmann (toim.), *Current perspectives on aggressive behavior* (s. 61-95). New York: Plenum.
- Dodge, K. A. (1983). Behavioral antecedents of peer social status. *Child Development*, *54*, 1386-1399.
- Dodge, K. A., Coie, J. D., Pettit, G. S., & Price, J. M. (1990). Peer status and aggression in boy's groups: Developmental and contextual analyses. *Child Development*, *61*, 1289-1309.
- Dodge, K., Pettit, G. S., McClaskey, C., & Brown, M. (1986). Social competence in children. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *51*(2), 1-85.
- Dunn, D., Deater-Deckard, K., Pickering, K., O'Connor, T. G., & Golding, J. (1998). Children's adjustment and prosocial behaviour in step-, single-parent, and non-stepfamily settings: Findings from a community study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *39*(8), 1083-1095.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. Teoksessa N. Eisenberg (toim.), *Handbook of Child Psychology*, 6. painos (s. 646-718). New Jersey: Wiley.
- Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Murphy, B., Shepard, S., Cumberland, A., & Carlo, G. (1999).

- Consistency and development of prosocial dispositions: A longitudinal study. *Child Development*, *70*, 1360–1372.
- Ennett, S. T., & Bauman, K. E. (1994). The contribution of influence and selection to adolescent peer group homogeneity: the case of adolescent cigarette smoking. *Journal of Personality and Social Psychology*, *67*(4), 653–663.
- Epstein, J. L. (1989). The selection of friends: Changes across grades and in different school environments. In T. J. Berndt & G. W. Ladd (toim.), *Peer relationships in child development* (s. 158-187). New York: Wiley.
- Fabes, R. A., Martin C. L., & Hanish, L. D. (2009). Children's behaviors and interactions with peers. Teoksessa K. H. Rubin, W. M. Bukowski & B. P. Laursen (toim.), *Handbook of peer interactions, relationships and groups* (s.45-62). New York: Guilford Press.
- Farver, J. A. (1996). Aggressive behavior in preschoolers' social networks: Do birds of a feather flock together? *Early childhood research quarterly*, *11*(3), 333 -350.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, *21*, 1016–1024.
- Gest, S. D., Graham-Bermann, S. A., & Hartup, W. W. (2001). Peer experience: Common and unique features of number of friendships, social network centrality, and sociometric status. *Social Development*, *10*, 23–40.
- Gifford-Smith, M. E., & Brownell C. A. (2003). Childhood peer relationships: social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of school psychology*, *41*, 235-284.
- Giletta, M., Scholte, R. H., Burk, W. J., Engels, R. C., Larsen, J. K., Prinstein, J., & Ciairano, S. (2011). Similarity in depressive symptoms in adolescents' friendship dyads: Selection or socialization? *Developmental Psychology*, *47*(6), 1804-1814.
- Gomes, L., & Livesey, D. (2008). Exploring the link between impulsivity and peer relations in 5- and 6-year-old children. *Child: Care, Health and Development*, *34*(6), 763-770.
- Goodman, S., Brogan, D., Lynch, E., & Fielding, B. (1993). Social and emotional competence in children of depressed mothers. *Child Development*, *64*(2), 516-531.
- Goodman, S., & Gotlib, I. (1999). Risk for psychopathology in children of depressed mothers: A developmental model for understanding mechanism of transmission. *Psychological Review*, *106*(3), 458-490.
- Güroğlu, B., Van Lieshout, C. F., Haselager, G. J., & Scholte, R. H. (2007). Similarity and complementarity of behavioral profiles of friendship types and types of friends: Friendships and psychosocial adjustment. *Journal of Research on Adolescence*, *17*, 357–386.
- Gutman, L., & Eccles, J. (1999). Financial strain, parenting behaviors, and adolescents'

- achievement: Testing model equivalence between African American and European American single- and two-parent families. *Child Development*, 70(6), 1464-1476.
- Hammen, C., Burge, D., & Stansbury, K. (1990). Relationship of mother and child variables to child outcomes in a high-risk sample: A causal modeling analysis. *Developmental Psychology*, 26(1), 24-30.
- Hartup, W. W. (1989). Social relationships and their developmental significance. *American Psychologist*, 44, 120–126.
- Hartup, W. W., & Stevens, N. (1997). Friendships and adaptation in the life course. *Psychological Bulletin*, 121, 355-370.
- Haselager, G. J., Hartup, W. W., Van Lieshout, C. F., & Riksen-Walraven, J. M. (1998). Similarities between friends and nonfriends in middle childhood. *Child Development*, 69, 1198–1208.
- Hymel, S., Rubin, K. H., Rowden, L., & LeMare L. (1990). Children's peer relationships: Longitudinal prediction of internalizing and externalizing problems from middle to late childhood. *Child Development*, 61, 2004-2021.
- Hay, D. F., Payne, A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 84–108.
- Holopainen, L., Lappalainen, K., Junttila, N., & Savolainen, H. (2012). The role of social competence in the psychological well-being of adolescents in secondary education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56(2), 199-212.
- Howes, C., & Phillipsen, L. (1992). Gender and friendship: Relationships within peer groups of young children. *Social Development*, 1(3), 230-242.
- Junttila, N., Voeten, M., Kaukiainen, A., & Vauras, M. (2006). Multisource Assessment of Children's Social Competence. *Educational and Psychological Measurement*, 66(5), 874-895.
- Kandel, D. B. (1978). Homophily, selection, and socialization in adolescent friendships. *American Journal of Sociology*, 84, 427-436.
- Kaukiainen, A., Junttila, N., Kinnunen, R., & Vauras, M. (2005). *MASK -monitahoarviointi oppilaan sosiaalisesta kompetenssista*. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino.
- Keinänen R., Aunola, K., Lerkkanen M.-K., Poikkeus, A.-M., Nurmi, J.-E., & Kiuru, N. (2011). Vanhemmuustyilien merkitys taidoiltaan erilaisten lasten sosiaalisessa kompetenssissa. *NMI-bulletin*, 21(3), 15-33.
- Kerr, M., Stattin H., Biesecker, G., & Ferrer-Wreder, L. (2003). Relationships with parents and peers in adolescence. Teoksessa M. Lerner (toim.), *Handbook of psychology vol. 6. Developmental psychology*, 6. painos (s. 395-422). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

- Kiuru, N. (2008). *The role of adolescents' peer groups in the school context*. University of Jyväskylä.
- Kiuru, N., Salmela-Aro, K., Nurmi, J.-E., Zettergren, P., Andersson, H., & Bergman, L. (2012). Best friends in adolescence show similar educational careers in early adulthood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 33(2), 102-111.
- Kupersmidt, J. B., & Coie, J. D. (1990). Preadolescent peer status, aggression and school adjustment as predictors of externalizing problems in adolescence. *Child Development*, 61(5), 1350-1362.
- Kupersmidt, J. B., DeRosier, M. E., & Patterson, C. P. (1995). Similarity as the basis for children's friendships: The roles of sociometric status, aggressive and withdrawn behavior, academic achievement and demographic characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22, 439-452.
- Ladd, G. W. (1989). Toward a further understanding of peer relationships and their contributions to child development. Teoksessa T. J. Berndt & G.W. Ladd (toim.), *Peer relationships in child development* (s. 1-11). New York: Wiley.
- Ladd, G. W. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peer in the classroom: Predictors of children's early school adjustment. *Child Development*, 61(4), 1081-1100.
- Ladd, G. W. (2005). Children's peer relation and social competence. A century of progress. New Haven: Yale University.
- Ladd, G. W., Birch, S. H., & Buhs, E. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: Related Spheres of Influence? *Child Development*, 70, 1373-1400.
- Ladd, G. W., & Pettit, G. (2002). Parenting and the development of children's peer relationships. Teoksessa M. H. Bornstein (toim.), *Handbook of parenting, Vol. 5: Practical issues in parenting*, 2. painos (s. 269-309). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associate.
- Ladd, G. W., Price, J. M., & Hart, C. H. (1988). Predicting preschoolers' peer status from their playground behaviors. *Child Development*, 59, 986-992.
- Lease, A. M., Kennedy, C. A., & Axelrod, J. L. (2002). Children's social constructions of popularity. *Social Development*, 11, 87-109.
- Lerkkanen, M.-K., Niemi, P., Poikkeus, A.-M., Poskiparta, M., Siekkinen, M., & Nurmi, J.-E. (2006). *The Ongoing First Step Study (Alkuportaati)*. Universities of Jyväskylä, Joensuu and Turku. Finland.
- Maccoby, E., & Martin, J. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interactions. Teoksessa E. M. Hetherington & P. H. Mussen (toim.), *Handbook of child*

- psychology, Vol. 4, Socialization, personality and social development*, 4. painos (s. 1–102)
New York: Wiley.
- MacDonald, K., & Parke, R. (1984). Bridging the gap: Parent-child play interaction and peer interactive competence. *Child Development*, *55*(4), 1265-1277.
- MacKinnon, D., Lockwood, C., Hoffman, J., West, S., & Sheets, V. (2002). A Comparison of Methods to Test Mediation and Other Intervening Variable Effects. *Psychological Methods*, *7*(1), 83–104.
- Matza, L. S., Kupersmidt, J. B., & Glenn, D. M. (2001). Adolescents' perceptions and standards of their relationships with their parents as a function of sociometric status. *Journal of Research on Adolescence*, *11*(3), 245-272.
- McDowell, D. J., & Parke, R. D. (2009). Parental correlates of children's peer relations: An empirical test of tripartite model. *Developmental Psychology*, *43*, 224-235.
- Moreno, J. L. (1934). A new approach to the problem of human interrelations. Nervous and Mental Disease Publishing, Washington, DC.
- Newcomb, A. F., Bukowski, W. M., & Bagwell, C. L. (1999). Knowing the sounds: Friendship as a developmental context. Teoksessa W. A. Collins & B. Laursen (toim.), *Relationships as developmental contexts: Vol. 30. The Minnesota symposia on child psychology* (s. 63-84). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Newcomb, A. F.; Bukowski, W. M., Pattee, L. (1993): Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status. *Psychological Bulletin*. *113*(1), 92-128.
- Odom, S.L., McConnel, S. R., & Brown, W. H. (2008). Social competence of young children. Conceptualization, assessment, and influences. Teoksessa W. H. Brown, S. L. Odom & S. R. McConnell (toim.). *Social competence of young children. Risk, disability, & interventions* (s. 3-29). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.
- Onatsu-Arviolommi, T., Nurmi, J-E., & Aunola, K. (1998). Mothers' and fathers' well-being, parenting styles, and their children's cognitive and behavioural strategies at primary school. *European Journal of Psychology of Education*, *13*(4), 543-556.
- O'Neil, R., Welsh, M., Parke, R. D., Wang, S., & Strand, C. (1997). A longitudinal assessment of the academic correlates of early peer acceptance and rejection. *Journal of Clinical Child Psychology*, *26*(3), 290-303.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, *102*, 357–389.
- Parker, J. G & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: links

- with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29(4), 611-621.
- Parkhurst, J. T., & Hopmeyer, A. (1998). Sociometric popularity and peer-perceived popularity: Two distinct dimensions of peer status. *Journal of Early Adolescence*, 18, 125–144.
- Persson, A., Kerr, M., & Stattin, H. (2007). Staying in or moving away from structured activities: explanations involving parents and peers. *Developmental Psychology*, 43, 197-207.
- Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (1997). Supportive parenting, ecological context, and children's adjustment: A seven-year longitudinal study. *Child Development*, 68(5), 908-923.
- Pettit, G. S., Dodge, K. A., & Brown, M. M. (1988). Early family experience, social problem solving patterns, and children's social competence. *Child Development*, 59(1), 107-120.
- Pijl, S. J., Frostad, P., & Mjåvatn, P.-E. (2011). Segregation in the classroom: What does it take to be accepted as a friend? *Social Psychology of Education*, 14(1), 41-55.
- Poikkeus, A.-M. (2008). *Kaverisuhteet luokassa*. Jyväskylän yliopisto
- Poulin F., Cillessen, A., Hubbard, J., Coie, J., Dodge, K., & Schwarz, D. (1997). Children's friends and behavioral similarity in two social contexts. *Social Development*, 6, 224–236.
- Putallaz, M. (1987). Maternal behavior and children's sociometric status. *Child Development*. 58(2), 324-340.
- Putallaz, M., & Heflin A. H. (1990). Parent-child interaction. Teoksessa Asher, S. R., & Coie, J. D. *Peer rejection in childhood* (s. 189-216). Cambridge: Cambridge university press.
- Rigby, K. (1993). School children's perceptions of their families and parents as a function of peer relations. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 154(4), 501-513.
- Roberts, G. C., Block, J. H., & Block, J. (1984). Continuity and change in parents' child-rearing practices. *Child Development*, 55, 586-597.
- Rose-Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. *Social Development*, 6, 111-135.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. Teoksessa N. Eisenberg (toim.) *Handbook of Child Psychology. Vol. Three: Social, Emotional, and Personality Development*, 5. painos (s. 619-700). New Jersey: Wiley.
- Rönkä M., Lerkkanen, M.-K., Poikkeus, A.-M., Nurmi, J.-E., & Kiuru, N. (2011). Luku- ja laskutaidon sekä oppiainekohtaisen minäkäsityksen yhteydet lapsen sosiaaliseen asemaan vertaisryhmässä. *Psykologia*, 46(05), 312-327.
- Salmivalli, C. (2005). *Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Schneider, B. (2000). *Friends and enemies. Peer relations in childhood*. New York: Oxford University press.
- Sisto, F., Urquijo, S., & Souza, M. T. (1999). Peer acceptance and cognitive development. *Psychological Reports, 84*(2), 611-616.
- Smith, C., Perou, R., & Lesesne, C. (2002). Parent education. Teoksessa M. H. Bornstein (toim.), *Handbook of parenting, Vol. 4: Social conditions and applied parenting*, 2. painos (s. 389-410). Lawrence Erlbaum Associate.
- Soper, D. (2013). Sobel Test Calculator for the Significance of Mediation. [viitattu 18.3.2013] Saatavissa: <http://www.danielsoper.com/statcalc3/calc.aspx?id=31>.
- Spence, S. H. (2003). Social Skills Training with Children and Young People: Theory, Evidence and Practise. *Child and adolescent mental health, 8*(2), 84-96.
- Ürberg, K. A., Değirmencioğlu, S. M., & Tolson, J. M. (1998). Adolescent friendship selection and termination: The role of similarity. *Journal of Social and Personal Relationships, 15*(5), 703-710.
- Van Zalk, N., Van Zalk, M., Kerr, M., & Stattin, H. (2011). Social Anxiety as a Basis for Friendship Selection and Socialization in Adolescents' Social Networks. *Journal of Personality, 79*(3), 499-525.
- Webster-Stratton, C., & Hammond, M. (1988). Maternal depression and its relationship to life stress, perceptions of child behavior problems, parenting behaviors, and child conduct problems. *Journal of Abnormal Child Psychology, 16*(3), 299-315.
- Zahn-Waxler, C., Cummings, E.M., McKnew, D.H., & Radke-Yarrow, M. (1984) Altruism, aggression, and social interactions in young children with a manic-depressive parent. *Child development, 55*, 112-122.
- Zahn-Waxler, C., Duggal, S., & Gruber, R. (2002). Parental psychopathology. Teoksessa M. H. Bornstein (toim.), *Handbook of parenting, Vol. 4: Social conditions and applied parenting*, 2. painos (s. 295-327). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associate.